

НИИТЫН ЭМХИНҮҮДТЭ

"Буряад Арадай конгресс" гэнэн регионууд хоорондын ниитын эмхи байгуулха тухай байгаа оной эхиндэ, Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эблэлэй (ВАРК-ын) хоёрдохи съезд бэлэдхэлгын үедэ, хэлсэжэ захалаа юм. Конгресс байгуулха гэнэн үүсхэлшэдэй эхэһэн аад, съездын делегадуудай дунда нилээд нэрэ хүндэтэй бүлэгэй гэшүүд ямар юумэндэ дурагүй байгаа гэбэл, Уставайнгаа ёһоор Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эблэл иматгал арадай соёлой, хэлэнэй, ёһо заншалнуудай хүгжэлтын асуудалнуудые эрхилээд, политическэ ба социальна асуудалнуудта ямаршые ушарта хамаарха эрхэгүй байгаа гэхэ гү, али эрхилхэ аргатай асуудалнуудта горитойгоор хизаарлаһан болоно.

Конгресс байгуулха ябадалые конференци дээрэ бүхы хүнүүд дэмжээгүй, гэбэшье дуугаа үгэлгын эхилхэдэ, олонхи делегадууд Конгрессэй түлөө байжа, эмхидхэн байгуулгын ба бусад документнүүдые бэлдээд, 1996 оной июлиин 11-дэ Улаан-Үдэдэ буряад арадай съезд зарлажа, тэрээн дээрэ Буряад арадай конгресс байгуулха талаар эсэсэй шийдхэбэри абаха гэжэ тодорхойлогдоһон байна.

Эмхидхэлэй хүдэлмэри эршэмтэйгээр дэлгэрүүлэгдэжэ, элдэб бэрхэшээлнүүдэй ушараашье хаань, съезд болоһон байгаа. Тэрэнэй дүнгүүд тухай газетнүүдтэ эхээр бэшгэдэһэн тула дабтахагүйб, харин съезд дээрэ һунгагдаһан Буряад Арадай конгрессэй ударидагшад тухай хоорэжэ үгэхэ хэрэгтэй. Юундэб гэхэдэ, ниитын шэнэ эмхиин, тийһээ тийтэрээ үндэһэ яһатанаймнай бүхы хүгжэлтэнь тэдэ ударидагшадтай хараа бодомжо, ажал ябуулха шадабаринаа горитойгоор дулдыдаха бшуу....



Г.Н. Б. Дандарон эрдэмэй бэдэрэлгэ эсшээгүйгөөр үргэлжэлүүлэн, хүмүү-жэмэлнүүдтэ өөрөө жэшээ харуудат

БУРЯАД АРАДАЙ КОНГРЕССЭЙ УДАРИДАГШАД



ЕВГЕНИЙ ЕГОРОВ. Конгрессэй президент республика дотороонь, буряадуудай ажаһуудат Россия Федерацийн бусадшые субъектнүүдтэ яһала мэдээжэ байха ёһотой. Эрдэм хургууляраа - инженер, үзэл бодолоороо - демократ. Улаан-Үдэ хотын Советскэ райгүйсэдком толгойлоо эхилхэн саһаа республикын удха шанартай политическэ ажал ябуулагша гэжэ тоологдодог болоо. Энэмнай 80-яад онуудай эсэс болоно. Эршэ түгэлдэр хүнүүдтэй үгээс ойлгосожо шададаг хүтэлбэрилэгшые өббөрөөд, тэрэ үедэ республика соо бии болоһон шэнэ эмхидэл - Буряад Республикын Гүрэнэй зөөри эрхилхэ талаар гүрэнэй комитет ударидахынь уриһан байна. Хэдэн харын үнгэрхэдэ, тэрэниэ республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшоор һулгаа һэн.

Буряад орондохы үмсэлэлгын хэрэгы тэрэл бодото дээрээ эхилхэн юм. Энэ хэрэгы бэлүүлгын үедэ бусад регионуудта адлаар ехэ алдуунуудай гараагүй байһаниинь Егоровой хубийн габьяа мүн.

В. Б. Сагановай толгойлог Правительствын тушаалһаа буухада, Е. Егоровшые гаралсажа, заримтды сагай туршада Россия нэгэ эмхидэ хүдэлөө. Удаань Буддын шажанай пенсионон жасые ударидаа. Энэмнай мүн лэ шэнэ аад, холын хараатай хэрэг болоно...

Буряад арадай съезд дээрэ тэрэнэй кандидатурые шэнэ эмхиин ударидагшад дэбжүүлхэн байна. Тэнсүүртэй, даамай үзэл бодолтой политик, шанга шанга үгэнүүдые хэлэдэггүй энэ хүн Буряад Арадай конгрессэй уставые залан шууд бэлүүлхэ ябадал туйлаха арга шадалтай. Конгрессэй зорилгонууд ба эрхэнүүд соо "буряад арадай амин шухала асуудалнуудые шийдхэхын тула политическэ, ниитын ба зохёохы эмхидхэлэй, эрдэмтэдэй ба олзын хэрэг эрхилэгшэдэй хүснүүдые нэгдүүлхэ ябадал туйлаха" гэжэ бэшгэдэһэнэй. Тийхэдэ "Россия Федерацийн, Буряад Республикын хүснүүд байһан хуули ёһые Конгресс сахиха ёһотой" гэжэ заагдана.

Буряад Арадай конгрессэй эмхидхэлэйнгээ шатые түргэнөөр түгэхөөд, удаа дараагаар нилээд хүндэтэй политическэ хүсэн боложо байһан

ушарта Е. М. Егоровой бага бэшэ аша габьяа байха.

ДАМБА БУДАЕВ. Конгрессэй вице-президент политическэшые, ажабайдалайнгаань дүй дүршэлөөр Буряад арадай Конгрессэй бусад ударидагшадһаа холо дээгүүр юм бээ. Дамба Цыреновичэй байн намтарай гансахан баримта олон юумэн тухай гэршэлхэ: 1991 ондо тэрэ Буряад Республикын арадай депутат байхадаа, республикын Верховно Соведэй Түрүүлэгшын тушаалда дэбжүүлэгдээд, бусад кандидатуудай дунда яһала амжалтатай байгаа һэн. Имагтал наһанайн дээгүүр болоһон ушарһаа тэрэ һунгагдахадаа, хэрэгтэй дуунуудай тоо абажа шадаагүй бэлэй...

Республикын парламента байхадань, Д.Ц. Будасвай үгэ хэлэхэдэ, даамай хурса аад, бүтэмжэтэй дурадхалнуудые оруудатг байһандань, тэрэнидэ этигэдэһынь, али аргаар хүндэхэлөө элрхэйлдэгшые һэн. Республикын



экономикын хүгжэлтэдэ түлөө үзүүлхэн олохон хуулинууд Д. Ц. Будасвай үсэд оролдолгын ашаар асгаһан байха.

Д. Ц. Будасв "Бурятагропромпроект" гэнэн республика соогоо эгээл томо проектнэ институтуудай нгыне хори шахуу жэлэй туршада хүтэлбэрилжэ ябана. Буряад ороной хүдөө һууринуудай архитектурын талаар түхэл шэмэглэлэй шэнэдхэгдэһэн ушарта тэрэниинь хубита горитойхон байха. Аша габьяагайнгаа түлөө Дамба Цыренович хүндэтэ олон нэрэ зэргэнүүдтэ хүртэһэн, Правительствын хэдэ хэдэн шагналнуудые абаһан байна.

ГУНГА-НИМБУ ДАНДАРОН. 1992 ондо Буряад орондо ерэтэрээ, Новосибирскын гүрэнэй университет дүүргээд, Сибириин "ниислэдэ" 29 жэл хүдэлхэн физико-математикын эрдэмэй доктор Буряад ороной, регионийн эрдэмтэдэй дунда гол түлэб мэдээжэ байгаа. Манай иинэ ерэмсээрээ тэрэ абанаар суутай болоһон байна. Юундэб гэхэдэ, тэрэ юрын улараар бэнэ, харин Улаан-Үдэдэ байгуулагдажа байгаа ИГУ-гай филиалые толгойлохоо ерэнэ байна бшуу. Нуралсадай шэнэ эмхи зургаанай түргэнөөр суутай болоһондо тэрэнэй түрүүшын ректорэйшые габьяа бин. Бээс даагаад, эрдэмэй шэнжэлгэ, бэдэрэлгэ хэхые тэрэнэй али болохоор урмашууланай эсэстэ оюутанын элдэб олимпадануудта, конкурсуудта ото иладаг болоо һэн.

байгаа. Мүнөө тэрэ ондоо дээдэ һургуулида - Зүүн Сибириин технологическа университеттэ кафедрые толгойлоно. Нэгэ доро Гунга-Нимбу Бидьяевич Буряадай эрдэмэй түбтэ лабораторие даадаг. Тус лаборатори шэнжэлгын хүдэлмэри удаа дараагаар ябуулаһанай ашаар кварцидуудые шэнэ аргаар болбосоруулгын талаар горитой амжалтануудые туйлажа үрдинхэй. Г.Н. Б. Дандароной хүтэлбэри доро эрдэмтэдэй эрхиддэг шэнэ шэгэлэй уданшыггүй экономическа зохихо ашаг үрэ үгэхэ байһандань маргалтагүй ха.

Г.Н. Б. Дандарон ниитыншые горитой хүдэлмэри, гэрэ тоодо Буряад Арадай конгрессэшые ябуула.

ГЕННАДИЙ МАНЖУЕВ. Вице-президентнүүдэй дунда наһаараа тон залуушые һаа, тэрэ 48-гай, нэрэ солоороо эгээл суутайн болоно. Тэрэ дүрэ буялдалгын барилдаагаар СССР-эй уласхоорондын клас сай спортын мастер, уласхоорондын ба бүхэсоюзна мурьсоонүүдэй олон удаа чемпион болоно. Удаан даг соо тэрэ Буряад Республикын спорткомитедые толгойлоо, удаань 4 жэлэй туршада республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орогноо байгаа. Мүнөө тэрэ худалдаа наймаанай регионууд хоорондын "Ариг Ус" гэнэн байһангай вице-президент, гадна Россия Национальна олимпийскэ комитедэй гэшүүн байдаг.

Г. Н. Манжуев Буряад Арадай конгрессэй түрүүшын президент болохо бүхы арга боломжотой байгаа. Юундэб гэхэдэ, тэрэ Улаан-Баатарта 1993 оной июль һарада үнгэргэгдэһэн дэлхэйн монголшуудай нэгдэхэ хурал дээрэ Монгол туургата арадуудай бүхэдэлхэйн эблэлэй вице-президентээр һунгагдаа һэм шуу. Тээд үнгэрэгшэ зун болоһон бүгэдэ буряадуудай съезд дээрэ дурадхагдаһан



тушаалһаа арсажа, оорынгоо орондо Е. М. Егоровые зууршалаа һэн...

Тэрэнидэ даалагдаһан Конгрессэй вице-президентын уялануудые Г. Н. Манжуев мина юрэ гүйсэхэхые оролдодог бэнэ, харин буряад угсаатаниэ нэгдүүлхэ, тэдэнэй оюун бодолой, соёлой, хэлэнэй хүгжэлтые дээшлүүлхэ талаар шэнэ арга замуудые зохёохы ёһоор бэдэрдэг.

В. БАДМАЕВ, журналист.

ЯРУУНЫН АЙМАГАЙ "УЛЬДЭРГЭ" КОЛХОЗДО:

"УНАҺАН МАЛГАЙГАА АБАНГҮЙ..."

Республикын аймаг бүхэнэй ажахынуудта адууһа малда тэжээл бэлэдхэлгэ дүүрэнхэй. Хүн бүхэнэй арга хургаяа оложо, урһан үбнэ ногоогоо гээлтэ хороологүйгөөр хуряаха гэжэ оролдоһониинь ойлгосотой юм бээ.

Мүнөө жэл "Ульдэргэ" колхоздо (түрүүлэгшын - А.Д. Цыбикжапова) тэжээл бэлэдхэлгын ямараар үнгэрхэн тухай хөөрэхэ хүсэлэнтэйб. Үбнэ хуряалгада 6 бригада ажаллаа. Ульдэргынхид "унаһан малгайгаа абангуй" хүдэлжэ, дүн хамта 18886 центнер малай тэжээл нөөсөлжэ абаба.

Бригадануудай хоорондо үнгэргэгдэһэн мурьсоонүүдэй дүнгүүдэй согсологдоходо, дүй дүршэл ехэтэй үннэй механизатор Т.Ж. Жамбаловай ударидаһан бригада 3882 центнер үбнэ хуряажа, түрүүшын һуурида гараа гэжэ элрбэ. Д.Д. Ширавовай (3820 центнер) ба В.Ф. Бураковой (3500 центнер) бригаданууд мүн лэ шааларжа, шангай һууринуудые эзэлээ.

Нёдондонойхитой сасуулаха, мүнөө жэлэй ган тасуурһаа, эртын хюрууһаа боложо, үбнэ тэжээл багаар бэлэдхэгдэбэ гэжэ тэмдэглэлтэй.

УЛУУ БЭРХЭДЭНЬ - ҮНГЭТЭ ТЕЛЕВИЗОР

Эгээл харюусалгатай хаһа - тарья хуряалга тухай хэдэн үгэ. Бэрхэнбэлтэй байдалай хэдэ тохбодобонь, механизаторнууд тарья хуряалгада хабадуулагдаха оныхото техникэе саг соонь бэлдэжэ, харюусалгатай хаһаа урагшатайгаар үнгэргэбэ. Тийн, үлдэргынхид 2473 гектар тарьялан дээрһээ 24080 центнер тарья хуряаһан байна. Колхозой 16 ажалшад тус ажалда хабаадаа.

Тарья хуряалгада дунда эмхидхэгдэһэн мурьсоонэй дүнгүүд һая согсологдожо, иалта туйлагдахад тодорбо. 2055 центнер тарья сохиһон комбайнер А.Д. А. Цыбеновтэ "1996 оной ургаса хуряалгын чемпион" гэнэн үндэр нэрэ зэргэ олгогдож, тэрэ үнгэтэ телевизорээр шагнагдаһан байха юм. Хоёрдохи һуури 2013 центнер тарья сохиһон А.А. Климов эзэлэ. В.Г. Климов (1895 центнер), М. А. Климов (1875 центнер) гэгшэд тус тусгаа III, IV һууринуудта гараба. Тэдэндэ мүн лэ үнгэтэ ба юрын телевизорнүүд барюулагдаба.

Жолоошодшые хоорондоо мурьсоо. 3228 центнер ороһо зөөһэн залуу жолоонш А.Н. Москвитин түрүүшын һуури эзэлжэ, видеоманитофоноор шагнагдаха талаантай байба. II һуурида гараһан Б.Ц. Борбоев (3056 центнер) стереоманитофондо хүртэбэ. 3025 центнер ороһо зөөжэ, III һуури эзэлхэн А.С. Кареловые колхозой правлени электро-перенэээр шагнаһан байха юм. Тарья хуряалгада хабаадалсаһан бусадшые хүдэлмэришэд үнэтэ бэлэгүүдтэ хүртөө.

Мүнөө энэ хатуухан сагта ажахынууд ажалшадта имэ ехэ бэлэгүүдые үгэжэ урмашуулаһаа байха, салынгыныше түлэхэ шадалгүй болонхой гээд бул-танда мэдээжэ. "Ульдэргын" түрүүлэгшэ Лидия Даржаевна Цыбикжаповатай габьяа эндэ тон ехэ гээд тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Жэнхэнн Буряадтамнай жэнээ абамар хүнүүд байһал даа!

Дарима ЖАМБАЛОВА, БГУ-гай буряад хэлэ бэшэгэй факультэдэй IV курсын оюутан.

Буряад Республикын арадуудай съездые угтуулан

Үндэһэтэн арадай эгээл шухала баялиг хэлэн болодог ха юм. Иүүлэй үедэ Буряад Республикымнай арадуудай хэлэнүүдые тэрэ зацань...

хэшээлнүүд гүнзэгыгөөр үнгэргэгдэдэг юм. БНЦ-гэй, БГУ-гай, БИПКРО-гой эрдэмтэдтэй хамта...

1995 ондо "Гэсэр" эпосэй ойн баяр ёһолоддо зориулагдаһан хүүгэдэй этнографическа найндэр...

Буряадай багшанарай колледжын, 2-дохи багшанарай училищин, лесотехническа, хүдөө ажахын колледжын, БГУ-гай...

МЭРГЭЖЭЛТЭДЫЕ бэлдэлгэдэ ехэ анхарал хандуулагдана. БГУ-да ерээдүйн журналистнуудые, оршуулагдадые, хитад хэлэнэй багшанарые бэлдэнэ...

ХЭЛЭГҮЙ ЯМАР ҮНДЭҢЭТЭН БОЛОХОБИБДИ?

- эрдэм хуралсалай үндэһэн эмхинүүдые хүгжөөлгэ;
- эрдэмэй методическа хангалга;
- хэблээлэй ажал ябуулгыг эмхидхэлгэ;
- нийтын эмхинүүдтэй ажал ябуулга.

Эхин, нийтын дунда хургуулинуудта гүрэнэй талаһаа хуралсал-хүмүүжүүлгын ажалда национальн-региональн...

Эрдэм хуралсалай национальн системые хэргээлгын болон хүгжөөлгын программые бэлдүүлхэ, "Бэлиг" хэблэлые мүнгөөр хангаха...

Мүнөө үедэ хургуулинуудта, ПТУ-гай багшанарай, хүмүүжүүлэгшэдэй, хүгэлбэрлэгшэдэй соёл, эрдэм мэдээ дээшлэлэһинийг урмашамаар байна.

Эдэ ямар хургуулинууд бэ гэхэдэ, үндэһэн 1-дэхи лицей-интернат, Россиян болон Буряадай гимназиууд, Буряад түүрэг - лицей Улаан-Үдэдэ, мүн Хурамхаанда, Түшкэндэ, Хэжэнгэдэ, Загарайда - лицей-хургуулинууд, тийхэдэ Загарайн, Зэдын, Захаамнай, Яруунын, Хэжэнгын аймагуудта фермерэй хургуулинууд, тэрэһэлэн социальн-педагогическа, эко болон этнопедагогическа комплексууд Хяатгын, Яруунын, Хурамхаантай аймагуудта, үндэһэн хургуулинууд Мухар-Шэбэрэй, Хяатгын, Ивалгын, Хориин, Захаамнай, Хэжэнгын аймагуудта, арадай календарийн хургуулинууд Тарбагатайн, Хориин аймагуудта нээгдэнхэй.

Республика дотор 169 үндэһэн хургуулинууд тоологдоно, тэднэй 7-донь эвенк хэлэн шудалагдана. Харин республикымнай 104 дунда хургуулинуудта буряад хэлэ үзэдэг байна, тэднэй 46-даһь бүхы үхибүүдтэ Улаан-Үдэдэ үндэһэ яһа илгаагүйгөөр гүрэнэй эриэтэйтэйгээр буряад хэлэн заагдана гэжэ тэмдэглэхээр.

Тийхэдэ 29 хургуулида хуушан монгол хэлэ бэшгэ, мүн монгол, түбэд, хитад болон япон хэлэнүүд заагдадаг байна. Харин 20 хургуулида буряад хэлэ заагтын

үндэһэнүүд, "Бүхэдэлхэйн шажануудай түүхэ", "Этнографи", "Этнопедагогика", "Тоонто", "Риторика" гэхэн шэнэ курсанууд заагдана.

1993 ондо 4 шэглэлээр, тодорхойлбол, эколого-биологическа, арадай педагогика, ажалай хуралсал, хүгжэмтэ-эстетическэ шэглэлнүүдээр авторска программанууд 1-дэхи республиканска конкурс үнгэргэгдэһэн байна.

Буряад хэлээс, ёһо заншалнуудаа хүгжөөхэ зоригогтойгөөр, мүн соёлдо хургаха хэрэгтэ хургуулиин түбүүд, этнографийн болон хизаар шэнжэлгын, уран гартанай музейнүүд ехэ туһа хүргэнэ. "Алтан соёмбо" гэхэн нийтын эмхитэй хэлсээн баталагдажа, хургуулиин программануудай эриэтээр зүжэгүүд табигдаха юм. "Бэлиг" хэблэлээр 40 гаран хуралсалай пособиинууд барлагдаа.

Тийхэдэ манай министерствын захилаар "ЗОВ" гэхэн ТПО-гой (Свердловско киностуди) ажалшадай оролдогтоор, хуралсалай фильмууд буулгагдаа. Жэһээлбэл, "Буряад хэлэнэй хэһээлнүүд", "Багша тухай үгэ", "Багша, уран зохёолшо, сэрэгшэ" гэхэн фильмууд, буряад арадай үлгэрэй удхаар хоёр хэлэн дээрэ мультфильмүүд буулгагдаһан юм.

"Мелодия" фирмээр 1-дэхиһээ 4 класс хүртэгэр буряад хэлээ үзэхэ фонорестомати гансаһые манай республикын багшанар хэрэглэдэг бэшэ, мүн Эрхүүгэй, Шэтын областинуудай эхин классуудай багшанарта тэрэ ехэ туһатай байна.

Республикын радиокомитеттэй хамта уран зохёолшодой, уран зураашадай, композиторнуудай зохёохы ажаалаар радио-хэһээлнүүд бэлдэгдэ. И. А. Зайцевай зохёолон кубигуудые эрдэмтэ Д. А. Ошоровой дурдаханан (тэбхэнсэгүүдые) буряад хэлэнэй багшанар хэрэглэнэ.

Хэжэнгын, Сэлэнгын аймагуудта, Усть-Ордын национальн округто БНЦ-гэй хүдэлмэрилэгшэдтэй хамта буряад хургуулинуудай шийдхэгдээгүй асуудалнуудаар "Эрдэмэй үдэрнүүд" үнгэргэгдөө.

Хурагшадай республиканска олимпиада, мүн буряад, ород хэлээр, литератураар найндэрнүүд заншалта болонхой. Тийхэдэ этнографическа конференци, Буряад ороной түүхээр эрдэмэй-практическа конференци, "Гэсэр" эпосэй 1000 жэлэй ойдо зориулагдаһан гар бэшэгэй номой болон сочиненинүүдэй, уран зурагай конкурсууд олоной анхарал татаһан байна.

хэлэнэй багша" гэхэн мэргэжэлтэй багшанар хуража гарадаг болонхой.

Буряадай багшанарай училищида хураад, саашаа "колледж-университет" гэхэн шэглэлээр хуралсалаа татаһагагүйгөөр үргэлжлүүлхэ арга олгогдоно. Үндэһэн буряад хэлэнэй саад, яслинуудта хүдэлхэ хүмүүжүүлэгшэд бэлдэгдэнэ.

Буряад Республикын Правительствын хоёр тусхай тогтоолнууд баталагдаа. "Буряад Республикын арадуудай хэлэнүүд тухай" Буряад Республикын Хуулиин бэлдүүлгын ябаса тухай, "Эрдэм хуралсалай хүдэлмэридэ үндэһэн-региональн удхатай гүрэнэй хараа шэглэлнүүдые баталха тухай" тогтоолнуудые бэлдүүлхэ зоригогтойгөөр республика дотор ажал ябуулагдажа эхилээ.

Республикын арадуудай хэлэнүүдые үлөөхэ ба хүгжөөхэ талаар Гүрэнэй программа, Арадуудай хэлэнүүд тухай хуулинуудые бэлдүүлхэ талаар хэгдэхэ ажалда республикын арадуудай съездэ ехэ нүлөө үзүүлхэ байха.

Тийгээдшые эрдэм хуралсалай үндэһэн системэ хэргээхэ ба хүгжөөхэ талаар шийдхэгдээгүй асуудалнууд олон ошху, ехэ хүндэ хүшэр байдалда энэ ажал ябуулагдаһа гэжэ тэмдэглэхээр. Нон түрүүн мүнгэнэй хомордоһонтой эдэ асуудалнууд сэхэ холбоотой. Иүүлэй 3-4 жэлдэ республиканска бюджетдээ энэ программа бэлдүүлгэдэ нэгэһые мүнгэн зөөри номологдоогүй байна.

Эрдэм хуралсалай материална баазын байдал ехэ тулюур, хургуулиин байшангуудта, бусад эмхинүүдтэ капитална захибарилга үнийнөө хэгдэнхэйгүй. Хургуулиин мебель, хэрэгтэй пособиинуудые худалдан абаха, коммунальн эрхэ байдал хангаха мүнгэн үгы.

Гэбэһые республиканска бюджеттэ мүнгэнэй үгыһые һаань, Буряад Республикын арадуудай хэлэнүүдые үлөөхэ ба хүгжөөхэ тухай республиканска программа бэлдүүлэгдэжэ эхилээ. Энэ программа бэлдүүлхэнэй ашаар, тэрэ тоодо үндэһэн системые хүгжөөлгэдэ, хэлэнүүдые хүгжөөхэ хэрэгтэ нүлөөлхэ аргатай, харьяата эмхинүүдэй, албануудай хүсэд оролдолгые элсүүлхэ хүдэлмэридэ ехэ туһатай байха байна. Өөрын хэлэгүй арадые ямар үндэһэ яһатай гэхэ байнабибди?! Үндэһэн хэлээс мартаһан арад ерээдүйгүй гэжэ хэлсэдэг ха юмбибди. Гансаһые багшын ажаһаа эдэ асуудалнууд дуудыгдаха бэшэ, хүн бүхэнэй, гэртэһин бүхэнэй оролдолгоһоо үхибүүдынь түрэл хэлээс мэдэхэ болохо аргатай гэжэ бү маргай!

Б. ТУДУПОВА, Буряад Республикын Эрдэм хуралсалай министерствын гол мэргэжэлтэ.

Буряад Республикын Хүдөө ажахын болон эдээ хоолой министрствэдэ

ХОЖОМ ГЭЖЭ ХОЙШОЛУУЛАНГҮЙ

Эдэ үдэрнүүдтэ республикын Хүдөө ажахын болон эдээ хоолой министрство гол налбаринууд болохо тарьяан ба мал ажалай асуудалнуудаар хоёр үдэрэй зүблөө үнгэргэхэнь.

Эндэ аймагуудай хүдөө ажахын управленинүүдэй, начальниүүд, мэргэжэлтэд, а ж а х ы н у у д а хүгэлбэрлэгшэд, агрономууд, зоотехнигүүд, бригадирнууд, фермернүүдые дааһнад, мүн хүдөө ажахын эрдэмтэд уригданхай.

Мүнөөдөр, октябрин 31-дэ буряадай хүдөө ажахын хүгэлбэрлэхэ кадруудые бэлдэхэ институтта агрономическа зүблөөн

боложо, тэндэ "Тарьяан ажалай 1996 оной хүдэлмэрийн дүнүүд, ерэхэ 1997 оной хараа зорилгонууд" гэхэн асуудалаар министрствын таһагай начальник В. М. Осодоев элдхэл хэхэ байна.

Угловодарын, ноябрин 1-дэ, баһал эндэ зовет-хүдэлмэрилэгшэдэй зүблөөн боложо, гол асуудалаар министрствын таһагай начальник К. А. Албашеев элдхэл хэхэ юм.

Удаань ехэнхидэ хожомшог тээ, декабрь гү, али январь, февраль соо хүдөө ажахын асуудалнуудаар суглаан үнгэргэгдэдэг байгаа.

З. ТЭЛИН.

НЭГЭ МЭДЭХЭДЭ,

НЭЕРЖЭШЬЕ БОЛОХО

Иүүлэй үедэ хүйхэр зариманууд хоолойгоо хубилган хонходожо: Ганай байһанда тээрэдэг түхээрлэгэ (минэ) табятай, - гээд хүнүүдые айаган хүрдөөдэг, хүл хоорсэг болгодог болоо. Буряадай национальн банкда угайдахдаа хоёр дахин хонходоо һэн.

Сагай хүндэһөө сэдхэл зүрхөөс муудһан зарим нэгэнүүд, уур суһалаа гаргажа нигэжэ "аашална" ёһотой гэжэ һанагдана. Тээд гэнгэ нэгэ тэе бү нэернэһэй даа...

В. ШАГДУРОВ.



САГААН ЭДЕЭН ЭЛБЭГЖЭГ ЛЭ!

Зэдын аймагай түб Петропавловка хуурин. Эндэ агропромышленна үйлдэбрийн мал ажалай кооператив оршодог. Тус кооперативта үдэрэй туршада арба гаран ажахыһаа 10 тонно сагаан эдээн тушаагдана.

Предприятиин хүдэлмэрилэгшэд 10 тонно һү буйлууажа, 100 кг. зөөхэй, 100 кг. эзэгэй, 500 кг. тоһо гаргажа худалдаа наймаанд эльгээгдэнэ.

Үнийнэй лаборантнууд Ольга Голыва, Елена Шишмарёва, мастернууд Галина Горелова, Татьяна Шадринна гэгшэд Улаан-Үдын мяха-һүнэй техникум хорёод жэлэй саада тээ дүүргэһэн намтартай.

- Тогоной завод гүрэнэй мал ажалай кооператив болгодоһоор үнишэг болоо. Коммерческэ магазинуудта сагаан эдээнэй зүйлнүүдые эльгээхын хажуугаар, оһөдөө арга шадалаараа худалдадаг болонхойбди, - гээд мастер Галина Ивановна Горелова хэлээ һэн.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: мастер Галина Горелова.

С. БАЛДУЕВ. Авторай фото.

Соодой-ламын мүндэлхөөр 150

жэлэй ойе угтуулан

**ЭЛЭН НЮТАГАЙ
НОМОЛ НЭНГЭЛДЭР
ЭСЭГЫН ТҮҮХЭ**

Манай эндэхи түүхэ мэдэхэ үбгэд хөөрэдэг нэн: Элэн ба Бүгсэхээн нютагай зон Эхирэдхээ угтайбди. Энгийн нүхэнхөө олодон Эхирэд бухын нүхэнхөө олодон Булгад хоёр аха дүүнэр байхан.

Юундэ иигэжэ хэлэдэг юм бэ гэхэдэ, тэдэнэй эсэгэн удаан саг соо холо дайн сэрэгтэ ябаһан гэхэ, эхэнэ энэ үедэ хоёр хүбүү түрэнэн, ондоогоор хэлэбэл, харида гараагүй хоёр басагад эдэ хоёр хүбүүдые түрэнэн гэдэг. Зоной дунда нэжэг түрэхэгүйн тула, удаганууд энгийн нүхэнхөө олодон хүбүүе Эхирэд, бухын нүхэнхөө олодон хүбүүе Булгад гэжэ нэрлэбди гэжэ хэлэһэн юм. Эхирэд гэшэ эрэ ганса Зонхи гэжэ хүбүүтэй байгаа. Зонхиин хүбүүд нэрхэ нэрхэдэй хоёр. нэрхэдэйн хүбүүд Шоно нэнгэлдэр хоёр. нэрхэйн хүбүүд Абзай Баяндай хоёр. нэнгэлдэрын зургаан хүбүүтэй гэдэг: ехэнэ Хазуухай, удаан Хамнигадай, Хадаалай, Соодой, Улдэй, Уухан. Минии эсэгэ, элинсэг, хулинсаг хадаа Соодойһоо угтай тула Соодойн үрэ бэе тухай хөөрэхэмни.

Соодой гурбан хүбүүтэй: ехэнэ Зүүхэй, дундахинь Эмгэй, одхонийн Ооли. Зүүхэй дүрбэн хүбүүтэй: хоёрын бүхэшүүд, хоёрын бөө байһан гэдэг. Үлгэнхөө заяагданан Улюухэй Горьё хоёр, Тэнгэриһээ заяагданан Тэхэ Мунхи хоёр. Эмгэй хоёр хүбүүтэй байгаа: Номол, Хаалга. Ооли, Хубсай, Сагаан эсэгэ гэжэ хүбүүтэй нэн. Хаалга дүрбэн хүбүүтэй, Элэн нютагта Тэхээнэг гэжэ хүбүүнэйн үрэ бэенүүд бии. Нүгөө гурбанайн нэрэнүүд мэдэгдэнгүй. Баргажанда нүүжэ ерээгүй юм ха. Номол табан хүбүүтэй байһан: Үхэлюуи, Хүдхэ, һабай, Амашка, Мүнхэ. Баргажанда һабай хүбүүниинь баабайтаа нүүжэ ерэнэн байгаа. Нүгөөдэ дүрбэниинь Далайн хойто тээхи Огно, Зүлхэ мүрэнүүдэй захаар ажануудаг юм гэдэг.

Һабай хоёр хүбүүтэй: ехэнэ һалуужан, багань Бамбари, баһа үргэжэ абанан хамниган хүбүүтэй, нэрэнэ - нодэлжэ асарһан Нюдхэн эсэгэ. Эхирэдхээ нааша тоолоһон үе. Тиэхэлээрэ Соодойн Цэдэн нэнгэлдэр омогтой, Эхирэдхээ уг изагууртай гэжэ түүхэ гэршэлэнэ. Олон тоото үе дамжан, Согсолшон гэжэ үри һадаһан хүртэгэр түүхэ соо тодорхойгоор заагдана. Согсолшон Соодой, Ямтагэй, Агчи, Манюшка гэжэ хүбүүтэй байһан гэнэ. Тиэхэдэ Соодойн гурбан хүбүүтэй байгаа: Соотии, Буянта, Сэдэн. Соодойн Сэдэн ехэ эрдэмтэй лама боложо, арад зонийнгоо дунда Соодой-лама гэжэ алдаршаһан байгаа. Тэрэнэй түрэнхөөр 150 жэлэй ойе буряад арад зоннай, нэн түрүүн Баргажан голоймнай хүн зон тэмдгэлэхээс бэлдэжэ байна.

Тус һайндэрэй программа манай газетэдэ үгтэнхэй.

Мүнөө би Соодой - ламын нэрэтэй холбоотой хэдэн үлгэр домогуудыг уншагшадай һонорто дурадханаб.

**СООДОЙ БААТАРАЙ НЭХЭЛЭЙЕ
НАГАСАНУУДҺААНЬ АСАРҺАН
ТУХАЙ ДОМОГ**

Нэнгэлдэрэй бага хүбүүн Уухан гэшын хадамуудын Алайр - Боохоной Шарайд галзуудайнхид байһан юм. Өөрөө тон залууханаар һаһа бараһан гэхэ. Намганиин хээлитэйгээр түрхэмүүдтээ бусаһан байгаа. Нагасануудын хүбүүндэнэ Боро Гүзөөн гэжэ нэрэ үгөө. Боро Гүзөөн ехэ боложо бэеэ хүсэхэдөө аргагүй ехэ хүсэтэй баатар хүбүүн болоһон гэдэг. Ажал хүдэлмэриһе хэхэдээ, аба хайдагтаһе ябахаддаа, барилдаа, урилдахаддаһе нагасануудһаа үлүү шадалтай байһан юм. Маанадһаа үлүү байна гэжэ нагасануудын хоро һанажа, энэ хүбүүе аргын оложо хороохо гэжэ ноусаар хэлсээ хэжэ эхилээ.

Эхэнэ энэ хэлсэн тухай мэдээд, хүбүүнэйнгээ ами һаһа абарха бодолдо абтажа, Соодой абгданан дуулгаха гэжэ шиидэбэ. Соодой гэшэ баатар хүн байһан юм. Бэринь холтоһоор хүниие хээд, олон тээһэнэ зүүгээр хадхажа, нүхэ сараануудыг гаргаад, хүбэриг хилсэмэ соо хэжэ, пезшэн соо болгоод, Соодой абгданан эльгээһэн юм гэдэг. Абганэ энэниинь абад, нэгэл удхатайгаар иимэ холоһоо эльгээгээ ёһотой гэжэ бодоод, аргааханаар тойруулаа зүһэн хоёр болгоходонь, зосоһоонь холтоһон хүнэй гарахада, бодолгото боложо, боложо иигэжэ үгэлһэн юм гэхэ: Нагасануудтаа манай аша хүбүүн Боро Гүзөөмнай ехэ боложо, тэдэнһээ үлүү бэрхэ хадань хороохо гэлэн һэдэлгэ хэжэ байна ёһотой. Эхэнэ хүбүүемни аюулһаа абарха гэлэн тэмдэг эльгээгээ. Тэрэ үедэ Соодой 70 һаһа хүрөжэ ябаһан, үшөө хүсэ шадалаа нэгэһе гээгээгүй ябаһан гэлсэдэг. Тиигээд аха дүүнүүдээ, хүбүүдээ суглуулажа, зүбшөөл хэлсэжэ эхилээ. Олоороо хэлсэжэ, Соодой баабайгаа ошохо гэжэ зүбшээдөө. Үлдэй дүүгэйнгээ хүлэг шарга мори унажа ошохо гэлдээ.

Аянда мордохынгоо урда хуяг дуулгаһа үмдэжэ, номо һаадагаа ахажа, һэлмэ хутагаһа зүүжэ, хүсэд сэрэгшэ болоод, тогоон соо хүрэнгэ хүүлэжэ, түбтөөр танха сорго тодхожо, түүдэг носолгоод, 35 хоймортоо забилжа һуугаад, забизаяа мулгалангүй һуумга, тодхон тогоон дээгүүр урагша хойшоо гурба-гурба дахин хүрэжэ гараһан гэдэг.

Тэрэнэй һүүлээр ябаһан хэрэг бүтэхэ байна гээд, орон дэлхэйдээ сэржэм сагаагаа үргөөд, Үлдэй дүүгэйнгээ хүлэг шарга мори унаад, Ангар мүрэнниие гаталжа, Алайр Боохон тээшэ мордохон юм.

Худануудтаа хүрэхэдэнэ, угтажа ехэ олон үдэрэй найр наадан болоһон гэдэг. Забһар оложо, аша хүбүүнтээ уулзажа, өрлэн хэрэгтэ хэлэхэдэнэ, Боро Гүзөөн "би ябалсахаб" гээ. Хүбүүнтнай намтай ябалсахан гэжэ эхэдэнэ дуулгаһадань, хүбүүндээ яһаа барюула байгаа гэбэ ха. Тиигээ һаа, баруун хойнохи тээнгиэ хажууда һуу гэжэ Соодой хадам ахань хэлээ. Тээнгиэ түшөөд һуухадань, баруун гарын үргүүлээд, хүбүүндэнэ эхынгээ яһа бари гэжэ, һуга уруунь харбуулаа унагаһан юм гэхэ.

**О.БУХАЕВ ажалы ба дайны ветеран.
(Үргэлжэлэһын хожом гараха.)**

Буряад орондоннай эрдэм мэдээс ехэтэй, мэргэжэни эмшэд олон ааб даа. Гэбэшье эдэнэй дундаһаа бурханай хайраар "эрхэдээ - эмтэй, долёобортоо - домтой" гүүлэхэ аргалагшад тиимэһе олон бэшэ.

Иимэ баталамжа илангаяа хирургнуудта хабаатай. һаяхана нэгэ танил эхэнэрни намда иигэжэ хандбал даа:

"Биһни эхэнэрэй талаар үбдэжэ, хэды зобооби. Операци хүүлэ гэхэдэнэ, жэлһээ жэлдэ саашалуула байһаар ами һанантаяа хахасан алдааб. Теэд абарагша заяантай



хүмүүжүүлээ. Тэрэ тоодо А.В. Борголове, С.А. Семёновае нэрлэмээр.

- Мүноонэй бэрхэтэй байдал булганда ойлгосотой. һая болотор пенициллин, гентамицин, шприцүүд бии нэн, мүнөө үгы. Үбшэнтэн өөһэдөө асарна. Абортнуудай, эндоскопическа операцинуудай түлөө түлөөһэ абаха болоһонди. Илангаяа ядуу зонһоо юеһын абахаһи даа - миинтээр.

Гэбэшье үдэрэй гурба хоолуулаха, оро дэбидхэр-хуу манайхи. Эпэниие үлөөхэ гэжэ оролдоһонди. Үбдэһэн зон хайратай, эм

УГҺАА УДХАТАЙ БЭЛИГ

(Зураглал)

байбалби: республикын гинекологическа түбтэ операци хүүлээд, дары эдэгээб.

Зол боложо, эгээл нарин мэргэжэлтэндэнэ туддааб. Агын хүн, абьяас бэлигтэй аргалагша гэлсэнэ: Цыренжаб Эрдынеевич Цыбенон. Суг эмшэлүүлһэн эхэнэрүүдтэй, бэшэһе мэдэхэ зонтой хөөрэлдэхэдэ, иимэ эмшэд-хурга дарама үсөөн. Эдэ үсөөнүүдэй эгээл шадабаританиинь Цыренжаб Эрдынеевич мүн. Шим танилсажа, бэшэхэ байгааһи. Аргалуулан олон эхэнэрүүд баясаха нэн".

Танилай гуйлтые талада хаяхагүйш. Теэдһе эмшэлгэ-аргаламжада үзүүр хүбүүд, басгад тухайгаа бидэнэрэй бэшээгүй һаа, хэн уялгата гээшэб?

... Ц.Э. Цыбенон гуша гарамгай һананай, гонзод гэлэн нимгэн сэбэр шарайтай хүн байба. Абаһаар халажа, сэдхэлээ дэлгээдэг зоной тоодо орохогүй. Даруу соморхон, бүри ниилсээгүй гү гэхээрһе. Асуудал - харюутай гуримаар түрүүлшээр һанамжануудаа аңдалдажа байбашье, һүүлшгэ тээшээл зохид хөөрэлдөөндөө ороно бэлэйбди.

Хорин нэгэн жэлэй туршада Цыренжаб Эрдынеевич хирург-гинекологор ажаллана. Дээдэ һургуули түгсэхэһэнэй удаа Агын окружной больницада ажаллаа. Тэрэнэй удаа Буряад орон ерэжэ, республикын нарайлалгын байшанда хүдэлөө. Энэней удаа 6 жэлэй туршада борт-гинекологор хүдэлһэн юм. Сүүдхын ямарһе сагта санавиациин дуудалгаар хүүдөө нютагууд руу зоридог нэн. Эхэнэрэй, эхынүхэлаמידаралай хоорондо ядаржа зобожо байхадань, эгээл орёо ушарнуудта, наашань - ажабайдал руу татан гаргадаг бэлэй. Өөр тухайгаа тунхаг, мэдээсэл үгэхэ дурагүй. Теэд хэды хүниие үхэлһөө абараабид гээд эмшэн тоо хэжэ, тоосоо барижа байдаггүй, ажал хадаа ажал ха юм даа гээд үнгэрдэг жэшээтэй.

Һүүлэй долоон жэлэй хугасаада Ц.Э. Цыбенон республикын гинекологическа түбэй оперативна отделение ударида. Эхэнэрэй талаар бүхы үбшэнүүдээр операци тус түбтэ хэгдэдэг юм. Гадна түмэр замшадай, авиационно заводой һууринай больницада иимэ аргаламжа багшаг хэмжээгээр хэгдэдэг байна. Цыренжаб Эрдынеевичһээ гадна 5 хирург эндэ ажаллана. Жэлдээ 1000 шахуу операци хэгдэнэ.

- һүүлэй үедэ эхэнэрүүдэй үбшэнүүд хараа байса

олошороо. Хэрбээ 1990 ондо илангаяа орёо, хабдартай операцинуудай тоо 10-15-да хүрэдэг һаа, нёдондо 200-да хүрөө. Венерическэ үбшэнүүд һүжэрөөд, энэһэнээ бүри бэрхэтэй болоно.

Залуугаар үбдэгшэд олон. Һананайгаа эгээл һалбарма хаһада... һанаа зоборитойл даа, - гэжэ Цыренжаб Эрдынеевич хөөрэнэ.

Эмшэд туһаа элдэб үгэ хүүр дэлгэрдэг гээшэ. Үдэр бүри хүнэй ядарал, зоболонтой ушардаг хадаа зүрхэндөө дүгөөр мэдэрхээ болидог, дүжэрдэг гээдһе хөөрэлдэдэг. Теэддээдэ гарай энэ мэргэжэлтэн операци хүүлэһэн хүнөө эдэгэхэ эсэс хүрэтэрнэ һайса адаглажа, саашадаһе, больницаһаа гараһанайн удаа зүбшэл, заабари үгэхэһөө арсадаггүй юм. Хоёрдохөө эмнүүлхээс ороһон Ирина Г. гэгшэ Цыренжаб Эрдынеевичһээ эгээл энэ шэнжыень һайшаажа байна нэн: "Дахинаа больницада ороходом, абаһаар танияд, һонирхоод, лаблаад орхёо. Хэдыһе бэрхэ һаа, бээс дээгүүр табидаггүй, дээрэлхүү зан үгы юм. Адаглахада, арьба шадалгүй аад, аргагүй хамараа һагнайлгадаг эмшэд бии ха юм. Харин хурса бэрхэ зоннай иимэл юрэнхы, һайн абаритай байхадаа, дээдын зэргэ".

Иимэ үгэ шагнаад:
- Эрхын - эм, долёоборой - дом гэшэ угһаа удхатай байжа болохо гү? - гэжэ Цыренжаб Эрдынеевичһээ асуугаа нэм.
- Байжашье магад. Угаймнай зон сооһоо үбгэн абамни, абганарни урлада ульһатай, уран нарин хүнүүд байһан юм. Операци хэхэдэһе, уран шадабари хэрэгтэй ха юм, - гэжэ харюусаа нэн.

Олон янзын операци тус түбтэ хэгдэнэ. Түрэлхиин эрэмдэгһе, гэнэдэжэ сохюулаад үбшэн болоһоодтоһе - туһа үзүүлэгдэнэ. Элдэб хабдар, һуурья олонгүй үхибүүнэй бии болодо гээд олон даа. Һүүлэй жэлнүүдтэ иимэ операцинууды хэлгэ урданайхиһаа һураггүй хүнгэн болоо гэхэ гү, эндоскопическа арга хэрэглэгдэнэ. Үргэлжэдэнэ отолонгүй, гэдэһэндэ нүхэ гаргажа, хэгдэдэг юм. Иигэжэ үбшэнтэн түргэн сагсо эдэгэнэ, больницын гаргашануудыһе бага болоно.

Адаглахада, эбтэй эетэй коллективэндэ хүдэлнэ. Бэе бээс хүндэлһэнэй оршон байдал абаһаар эли ха юм. Отделение даагша хэдэн хүниие мэргэжэлдэнэ дэдхэн һургаа,

домоо абаха, түбээрэ оруула гээд мүнгэгүдэнэ. Өөһэдөө өөһэдтөөһе хайратай бэшэ гүбди? Хэдэн һара оройдоо салингүйгөөр хүдэлнэбди. Тоолоһонойһе үлүү, - гэжэ отделение даагша хөөрэнэ.

Ямар айдаһатай гээшэб. Хэдэн хоног горитой арьбан хоол баряагүй хирург ямар тэнхэтэй, онсотойгоор ажаллаа бүтээхэ болоноб? Досоо харлаа һаа гү, али нодэн бүрүүлтээ һаа, аймшагтайл гэлэн бодол эзэлүүдгүй толгойдо ороодхино юм.

Теэд тус түбэйхид миин һуунагүй. Түбэй ахамад врач Лигай Геннадий Сергеевичэй оролдолгоор эмнэлгын энэ эмхи хаагдаха туйлдаа хүрөөгүй, туһаламжануудһаа үшөө үргэдхэһөөр, һүүлэй жэлнүүдтэ операциин 12 шэнэ арга нэбтэрүүлэгдээ юм. Эгээл эндэ Ц.Э. Цыбенонэй габыа ехэ. Шэнэ юумэ мэдэрэн ойлгоходоо, тааруулан хэрэглэхэдэ тон бэрхэ, онсо абьяастай. Тиимэһээ Геннадий Сергеевичэй ажахын, эмхидхэлэй талаар тус түбэй тулгуури түшэгын һаань, Цыренжаб Эрдынеевич - эмнэлгын талаар үзүүр түшэгын болоно.

Хүн бүхэн мэргэжэлтэ ажаддаа өөрын үндэрые, өөрын орьёл туйлааг гэжэ үнэн ха. Нэгэнэйхинь - доодо гү, дунда хэмжээнэй, нүгөөдын - ёһотойл орьёл...

- Шэнэ туһаламжанууды хүн зондо дурдахамнай. Бээ һайхан болгохо дуратай зон манда хандажа болохо. Санкт-Петербургда эстетическэ хирургийн курса гараабди. Жэшээлбэл, маяа хүлтэй һаа, балшан "ургуулажа", обёоросогүй болгохо, биһыхан хүхэтэй һаа, томо пүмлэгэр болгохо, бусадһе зарим "дутагдалнуудтай" һаа, операци хүүлэхэдэ болоно. Түлөөһэтэ ааб даа. Хэрэгтэй зүйлнүүд худалдан абтанхай. Онкологий зүгһөө буруушаалгын үгы һаа, иимэ операци бээдэ ямарһе хоро хүргэдэггүй юм, - гэжэ дүршэл ехэтэй хирург хөөрөө нэн.

Мүнгэгтэй аад, бээс һайхан болгохо хүсэлтэй зоной дуран ааб даа. Харин иимэ операци дүнгын уридан эли-ялас гэмэ бэлигтэй хирург Цыренжаб Эрдынеевич Цыбенон туһаламжһаа дурадхана ха юм.

Галина ДАШЕЕВА.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Ц.Э.Цыбенон. М.ШАНТАКОВОЙ фото.



зэдэлхэн мэтэ болохо юм", - гэжэ Ц. Сампиловой нэрэмжэтэ Уран зурагай музейн эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ Л.Цыренни-маева тон зүбөөр тэмдэглээн байдаг.

Тэрэ үедэ Владивосток зориута ерэнэн багшань, Ленинградтай Уран зурагай академиин профессор А. Д. Романьчев өөрынгөө шабида үндэр сэгнэлтэ үгөө бэлэй. Багшын сэгнэлтэ тэрээндэ эгээл хүлээгдээн, эгээл үнэтэй байгаа бшуу.

Монгол орондо, түрэл Буряадайнгаа байгаалида, Байгалда зориулагдаһан зурагуудынь бэлигтэй уран

Очирма Дашицыренова, Бутит Алексеева, Наталия Соломинская гэжэ ород басаган, бусад залуу бэлигтэн Еши-Лодой римбүүшэһэ лүн абажа, бурхан бүтээгээ. Сүүгэл дасаниие шэмэглэлсээ", - гэжэ шабинар тухайгаа суута мастер омогорхон хөөрбэ.

Хэдэн үнгын холонго татуулан зураһан Зонхобо бурханай зураг Эдик шабинь шадамар бэрхээр бүтээгээ. Харин Манжушэри бурхан тухай зурагаа Третьяковско галерейн ойн баярта тэрэ дамжуулан бэлэглээ гэжэ Даши-Нима Дугарович баясан хөөрөө хэн. Сүүгэл дасаниие

дахинаа һунгагдаһан хадаа буряад арадайнгаа этигэл найдалые харюулха зорилготойгоор 2001 он хүрэтэр бэлүүлэгдэхэ ехэ ажал тухайгаа хөөрөжэ үгөө хэн.

"ЭТИГЭЛ НАЙДАЛЫНЬ ХАРЮУЛАХА УЯЛГАТАЙБ..."

1997 онһоо ехэ барилганууд эхилхэ байна: Гэсэрэй буусада нютаг зоной нэгэдэлнүүдэй, Буряад ороңдо ажалуудай арадуудай, мүн Усть-Ордын, Агын округуудай түбүүдэй, мүн тэг дундан ВАРК-ын соёлой түбэй барилгын проектно-сметнэ документацн хаража һонирхободн. Эндэ багахан дуган, часовня, стадион бүтээхээр баһа хараалагданхай байна. Бүхы нютагууд, аймагуудай захиргаанууд өөһэд өөһэдынгөө буусануудые бариха, мүнгэ зөөрээр туһалха хэрэгтэ хам оролсохо гэжэ найдаха дуран хүрэнэ. "Энэ барилгые яаруулха хэрэгтэй, юуб гэхэдэ, 2001 ондо ЮНЕСКО-гэй шийдхэбэрээр арадуудай оюун бодолые нэргээхэ талаар уласхоорондын удхатай симпозиум үнгэргэхэ түсэбтэйбди", - гэжэ ВАРК-ын президент тодорхойло. Тиихэдэ Улаан-Үдэһөө холо бэшэ, 5 километрэй зайда (моторно-барилгын заводой хажууда) арадай уран гартанай шнэ һуурин бодхоогдохо юм.

"Ушөө тиихэдэ Гэсэрэй һайндэрнүүдэй 2-дохи шата Хурамхаанай, Баргажанай аймагуудта, мүн Эрхүүгэй Ойхоной райондо, Зэдэдэ, Шэтэдэ, Агада үнгэргэгдэхэ байна. "Их наадам" гэхэн Хүүгэдэй уласхоорондын фестиваль, Залуушуулай форум, симпозиум үнгэргэгдэхэ. Эдэ хэмжээ ябуулгануудай, аша буянтай ажалай үрэ дүнгөөр элинсэг хулисагайнгаа баян дүршэлые, ёһогуримуудые залуу үетэндөө дамжуулха нангин уялгатайбди, һанаһанаа бэелүүлхэ, һарбайһандаа хүрэхэ бурханай үршөөлтэй, буянтай ажалтайбди. Мүнөө үедэ, мүнөөдэртөө энэ ажалаа хэзүү һаамнай, хэн хэхэб, арадайнмай эрхые хэн, хаана хамгаалхаб?! Республикаын арадуудай съезд дээрэшые эдэ асуудалнууд хэлсэгдэхэ байха. Забайкалийнгаа үндэһэн арадуудай ёһо заншал нэргээжэ, литературын, искусствын, түүхын, эрдэмэй туйлаалтануудые үлөөхэ, улам арьбажуулха гол зорилготойбди. Тодорхойлон хэлэбэл, 5 жэлэй туршада 35 һэе гэрнүүдые урданай ханза, аягын шэрээ, шэрэмэл шэрдэг, бүхы хэрэгсэлнүүдтэйн, мүн Гэсэрэй 33 баатарай эмээл, хазаар хударгатайгаарнь бэлдэжэ эхилхэмнай. Ходол Монголһоо эрижэ, абажа байхагүйбди. Тиихэдэ "Арьяа-Баала" нэгэдэлтэй хамта буряад, монгол, түбэд хэлнүүдэй хэшээлнүүдые эмхидхэнэбди. Залуушуулай секцинүүд хүдэлхэ. Угаа үргэхэ залуу уран бэлигтэнэй урган гараха байһандань этигэнэб", - гэжэ ВАРК-ын президент һонирхолтойгоор хөөрөө хэн.

Бурхан бүтээхэ боди сэдхэлтэй залуушуулые һургажа, түрэл арадайнгаа сэдхэлдэ этигэл найдалай сээг ургуулжа, баяжуулжа байһан болтогой гэхэн үрээл республикын Гүрэнэй шангай лауреат Даши-Нима Дугаровичта хүргөөд, саашадашые бүгэдэ зонийнгоо буянда хүртэжэ, ажалын урагшатай, арад зондоо аша туһатай байг лэ гэжэ булта хүсэнэбди.

Б. ОРБОДОЕВА. ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Россин арадай уран зурааша Д-Н. Дугарович зурагуудайнгаа выставкын үедэ; Монгол оройной үлхөө зурагуудһаань: Тэмээнүүг".



"АРАДАЙНГАА НЭРЭ ҮРГЭХЭ БУЯНТАЙБДИ"

АЛТАН дэлхэйн жама ёһоор энэ дэлхэйдэ хүн боложо үндэлхэдөө, оорын онсо табисууртайгаар түрөө гэшэ хэлсэдэгбди. Эхэ газараа үндэлхэ, үргэхэ, магтан суурхуулха, байгаалиин шайханиие бүтээлнүүд соогоо заруулха үүргэ уран зураашадта, уран гартай зондо уг унгиһаань, эхэ эсэгһээнэ, элинсэг худалсагаһаань даалгагдадаг, дамжуулагдадаг байна ха юм даа. Агын округой Амитхааша шотагта түрэнэн Россин арадай уран зурааша Даши-Нима Дугарович Дугаров алташа, мүнгэшэ дарханшуулай бүлэдэ өөдөө боложо, уран гартанай шайхсануудые бага наһанһаа үндэлэ болоһон юм.

"Мүнгэшэ дархан Жигжит үбгэн абынгаа, Жалсан абынгаа бэлигһээ хубаалдаха зол жаргалтай байгааб, тэдэмнай шайрага тэргэ, ном һурина хэдэг байгаа, харин колхозой түмэршэ дархан байһан эсэгэмни оройдоол 4 наһатай байхадамни, 1937 ондо тушаагдажа, таратайгаар бусаагүй юм. Угайдахадаа тэрэ үедэ фото-зурагые гэжэ байгаагүй даа. 1993 ондо эсэгымни таггаруулагдаһан тухай бэшэг фото-зурагтайгаарнь Шэтын прокуратураһаа эльгээгдээ. Икнэгэжэ үбгэрһэн хойноо зүрхэ сэдхэлээ хүмэрюулэн байжа, эсэгымнээ ноур фото-зураг хараа хүм даа" гэжэ зүрхэ үндэлхэ хүдэлгэмөөр эсэгэ хайтаа Д-Н. Д. Дугаров хөөрөө хэн. Зүб даа, хүнэй хуби заяан дээр эрьедэг ха юм даа. Бэшэ Даши-Нима Дугарович на уһанда хаяагүй, эсэгымнээ үрэ нэрлүүлхэ зол хубитай байгаа.

Хүдөө шотагайнгаа һайхан шай, танил зонийнгоо байдал үндэлхэ болоһон, сэдхэлдээ дууһан, багаһаа зурааша, шотнодотэй, һонор сээжэтэй шайн Даши-Нима хүбүүн үршөөл хүсэл зоригийнгоо гол үршөөл бэелүүлжэ, аяар холын Ленинград хотын уран зурагай шотуули дүүргэһэн юм. Урда Шэтэдэ һуража эхилһэн байгаа, удаань И. Е. Репинэй үршээжэтэ уран зурагай, скульптурын болон архитектурын институт 1962 дүүргээ хэн.

Икнэгэжэ оюутан ябаханаа үршээжэ, 1959 ондо Москвада үршээгдэһэн Буряадай искусство болон литературын акадеда хабаадажа, "Түрэл зурагаа", "Бэриие үдэншэлгэ" зурагуудынь харагшадтай үршээжэтэ уран зураашадтай үршээжэтэ хүртөө бэлэй. Тэрэ үеые - буряад зоной үршээн шэйжэнуудтэ, ёһо шайлануудта, гуримуудта шэйжэһонирхол татаһан сагые Дугаров зүбөөр сэгнэжэ хэн. Юуб гэхэдэ, "Бэриие

үдэншэлгэ" гэхэн томо зурагынь ялас гэмэ хурса үнгэнүүдтэй, гүн удхатай байһаараа илгарна, уран зурааша нэгэ һуухалаараа бүтээгээ гэжэ мэдэхээр байна. Хуримай һүүлдэ үдэншэлгые харуулан зураг дээрэ хурдаар гүйлгэдэжэ байһан моритой залуушуулай хажууда яаралгүй алхалһан үндэр сагаан тэмээндэ һууһан сайбар-хүхэ тэрлигтэй бэриие хаража баясанабди...

Түрын баярта бэри хабанагагүй, һанааень зобоһон ерээдүй тээшэ тэрэнэй хараса зориулагдаһанхай. Тээ саана наранай һүүлшын элшэнүүд соо харагдахаяа болижо байһан һэеы гэрнэ байна, удангүй хүхэ ногоон талмай дээгүүр мэнэ-мэнэ боро хараан болохоёо байһандал үзэгдэнэ" гэжэ искусство шэйжэлгын кандидат И.Соктоева энэ зураг тухайн бэшэһэн байдаг.

ОЮУН СЭДХЭЛЭЙ ОШО БАДАРААН...

Тэрэ гэхэнһээ хойшо мэргэжэлтэ уран зурааша бэлигээ улам хурсадхан, ехэ хүдэлмэри хэжэ, ажалша сэдхэлээрээ, алтан гарнуудаараа, түрэл арадайнгаа түүхэ, мүнөө үеые харуулжа шадаха баян арга бэлигээрээ бултаниие гайхуулаа, баясуулаа бэлэй. Зохёохы ажалайн 40 жэлэй хугасаа соо 50 гаран бүтээлнүүд, байгаалиин һайханиие харуулан 150 хүдэлмэри, 400 гаран графическа зурагууд уран гараарнь бүтээгдэжэ, оюун сэдхэлдэнэ ошо бадарааж, зураг бүхэниинь шахуу зохёохы намтарайн удха түгэдэр шатанууд болоо хэн.

1964 ондо "Советский Дальний Восток" гэхэн зональна выставкэдэ Даши-Нима Дугарович анха түрүүшынхиеэ "Буряадай басагад" гэхэн зурагтаа хабаадажа, үндэр сэгнэлтэдэ хүртэжэ, удаань МНР-тэ, ГДР-тэ, Япондо, бусад оронуудта болоһон уласхоорондын выставкэнүүдтэ бүтээлнүүдээ харуулан габыятай. Энэл жэлдээ оройнойнгоо Уран зураашадтай холбоной гэшүүн болоо бэлэй.

"Һасаран Линховоиной Кончак хаанай рольдо наадаһаные зураглаһан бүтээлнэ баһа нэгэ гол шата болоо хэн. Ленинградта һурахадаа хэды дүүшье һаа, нүхэсэдэг хэмди", - гэжэ арадай уран зурааша хөөрөө хэн. Линховоин өөрөөшье зураха дуратай байгаа.

"Владивостогто үнгэргэгдэһэн выставкэ дээрэ Д-Н. Дугаровай зурагын табигдажа, олоной анхарал татаа бэлэй. Сайбар сагаан хуудам талада Кончак хаан ехэ хара үнгөөр зурагданхай, эндэ үгтэһэн хоёр ондоо үнгөөр тайлбарлагдаһан образой бас бүүдүн хоолойн,

зураашын баян арга боломжонуудые элрхэйлээ. "Губи. Алтай", "Байгал", "Түнхэн" гэхэн үлхөө зурагууд, элитэ зоной дүрэнүүд бүхэсоюзна, бүхэроссин болон уласхоорондын выставкэнүүдтэ харуулагдажа, түрэл нютагаа холоур суурхуулан уран бэлигтэй зурааша гүрэн түрынгөө үндэр нэрэ зэргэнүүдтэ, Арадуудай Хани Барисаанай ордендо хүртэһэн



байха юм.

Азийн олон оронуудта хүдэлмэринүүдтээ танилсуулан уран зурааша арадайнгаа залуу уран бэлигтэниие мартангүй, саашань һургажа, бүхы наһаараа дэмжэжэ, дүнгэжэ, туһалжа ябаа, мүнөөшье энэ ажалаа үргэлжэлүүлһээр байһандань омогорхоомор.

УРАН БЭЛИГТЭН

УРГАХАНЬ БОЛТОГОЙ!

1991 ондо Бүгэдэ буряадуудай съездын шийдхэбэрээр ВАРК-ын президентээр Даши-Нима Дугарович һунгадажа, түрэл арадайнгаа нэрэ хүндые бүри дээшэн үргэхэ, ёһо заншалнуудынь нэргээхэ хэрэгүүдтэ эдэбхитэйгээр хабаадахын хажуугаар хуушан буряад зурагай (бурхан бүтээхэ), һийлэгшэдэй, алташа, мүнгэшэ дарханшуулай, буряад хубсаһа, дэлһээр хибэс нэхэгшэдэй һургуули-мастерскойнуудые нээгэдэ горитойхон шадабарияа оруулаалсаа.

"Исток" гэхэн һууринда уран гартанай нютаг би болгогдоо. Нютаг бүхэнһөө, мүн Агын, Эрхүүгэй округуудһаа бэлигтэй залуушуул сулгаржа, бүд дээрэ бурхан зуража (танка), урданай бэлигтэйшүүлэй хэнэн, шэмэглэһэн ханза, аягын шэрээ, бурханай гунгарбаа һажаалдан, эскиз хэжэ, өөһэдөө бүдөө татажа сарьдаханаа эхилээд, минеральна (шулуу бутаргажа хэхэ) шэрээр зуража һураа. Аха дүү Эдик, Паша Павловууд,

шэмэглэһэн, саһаа урид гэнтын ёһулаар наһа бараһан Бутид Алексеевагай бүтээһэн бурханууд, гунгарбаанууд дасанда дамжуулагдаа, ашатай, буянтай ажалын нэрнэ мүнхэрүүлхэ ха юм.

Һонюуша сэдхэлтэй хүбүүн ябаханаа, Зугаалай шотагай Холхойн Түгдэм гэжэ уран зурааша-дарханһаа гоё һайхан угалзануудые хэдэн ондоогоор һолонготуулан шэрдэжэ

һураһанаа шабинартаа заажа үгэдэг байна. Тиихэдэ бурхан зурадаг байһан Данзан Дондочовой шаби болоһон нэрэтэй түрэтэй уран зурааша Д-Н. Дугаров арбаад жэл соо хэлэһынь бэшэжэ абажа, бурхан зураха ниуспануудайн танилсаһанаа залуушууда саг үргэлжэ дамжуулжа байдагынь омогорхооморшые, баясамааршые байна.

"Стипенди манһаа абаад эдэмнай һурадаг. Хүн бүхэн лэ гэдэ бурхан зураха аргагүй. Эндэ өөрын доторой хүсэл, һанал, бодол, шадал, боди сэдхэл, бэлиг шадабари байха зэргэтэй. Зуидаа Сүүгэл дасан шабинарнай оноходоо, шэрээ таниха, буйлуулжа шадаха, гарын дүрэтэй, бата бэхи, уран гүйлгэсэтэй болоод бусаа. Эдэ эскизүүдынь харатгы. Энэ Сүүгэл дасанай ганса үүдэн дээрэхи угалзануудые анхараа: хас тамга - юртэмсын наранай эрьесые, ошор - хурмаста тэнгэриһөө муус даража, мууһаа аршалха, харин гурбан заһанан-митан зоной уг залгам жалуулан мүнхэ ажабайдалые харуулан удхатай тэмдэгүүд болоно. Урданай угалзанууд булта уг удхатай байна гэжэ тэдэнэрнай мэдэхэ болоо, шэмэглэһын, дарханай арга шадабариде һураа. Мүнөө жэл Агын, Усть-Ордын дасануудые шэмэглэжэ эхилхэмнай" гэжэ Даши-Нима Дугарович шабинар тухайгаа омогорхон хөөрөөд, Бүгэдэ буряадуудай 2-дохи съездын дүнгөөр ВАРК-ын президентээр

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

Хойто-Агын хургуулин

85

жэлэй ойго

ХАМБА ЛАМА

Жимба-Жамса Эрдынеев 1907 оной февралын 15-да Агын округой Хойто-Ага нутагта түрэн байгаа. Арбатайдаа Агын дасанда үгтэж, хүүдэ гэбшын нэрэ зэргэтэй болоо хэн.

1963 ондо СССР-эй Буддын шажанай захиргаанай түрүүлэгшын орлогшоор хунгагдаа хэн. 1983 оной февральда Бандида хамба-ламын, СССР-эй Буддын шажанай түбэй захиргаанай түрүүлэгшээр хунгагдахан байгаа.

Совет буддистнууды толгойлох зуураа хайн хайханай, үнэн зүбэй, амгалан байдалай ба арадуудай хоорондох хани барисаанай нангин зорилгонууды батадхалгада Ж.Ж. Эрдынеев ехэ хубитаяа оруулхан юм. Эб найрамдал хамгаалха, ядерна зэбсэг хэрэгсэлнүүды хорихо асуудалнуудаар уласхоорондын конференцинуудтэ СССР-эй буддистнуудай делегацинууды олон удаа толгойлох ябаа. Хамба ламын ажал ябуулгы совет гүрэн үндэрөөр сэгнэжэ, Арадуудай Хани Барисаанай орденээр, "Эб найрамдалай түлөө тэмсэлшэдэ" гэнэн медалиар шагнагдаа хэн. Ж.Ж.



Эрдынеев Эб найрамдал хамгаалха совет комитедэй гэшүүн ябахан.

Буддаадын философи гүн гүнзэгыгөөр шудалхан, сэсэн мэргэн ухаатай хүн ябахан тула Ж.Ж. Эрдынеев Буддын шажанганай дэлхэйн элитэ ажал ябуулагшадай, мүргэлшэдэй дунда ехэ хүндэтэй байхан юм.

1990 оной июниин 25-да Бандида хамба-лама Ж.Ж. Эрдынеев мүнхэрөө хэн.

1954 оной августын 10-да буулагдахан энэ зураг дээрэ Агын дунда хургуулин багшанар (зүүн гарһаа) Ц.-А. Дугар-Нимаев, Ц.-Ж. Б. Балдано, Ц. Бадмаин гурбание харанат.

Цыбикжаб Балданович Балдано хадаа алишы талаһаа үндэр дээдэ мэдэрэлтэй, тиймэл эрдэм болбосоролтой, дүрбэн тэгшэ бэлигтэй, совет усын түрүүшын багшанарай нэгэн ябахан хүн. Заалгахан шабинарын, миин танилнуудыншы интеллигент хүн хэн гэжэл энэ багшын шэнжэ тэмдэгы, шанары заатагүй тодорхойлодог хэн даа. Англи хэлэ өороо үзэжэ, хайн мэдэхэ болоһон, түбэд хэлэһнээ оршуула хэдэг болотороо шудалхан - иимэ бэлигтэй хүн хэн бэлэй. Хойто-Ага нутагһаа гарбалтай Ц.-Ж. Балдано Агын аймагай, удаань округой хургуулинуудта наһаараа ажаллахан, ород хэлэ ба литература, англи хэлэ заадаг ябахан юм. Ц.-А. Дугар-Нимаевтанай альбомһоо энэ зураг абтаба.



ХҮГЖЭМЭЙ БАГША

Уран хайханда, искуствада сэдхэлээрэ абтахан, энэл үзлэлээрэ хургуули дүүргэнэ Байрма Бороватай 1990 ондо танилсаргаа хэн. Тэрэ үедэ колхозой 60 жэлэй ойго бэлдхэлэй сүлөөгүй сар байгаа хэн. Нютагайнгаа соёлой байшангай уран хайханай талы даагшаар хүдэлжэ байһан Байрма ажалаараа Шэтэ, Улаан-Үдэ хотонуудаар ябажа, энэ бэлдхэлэй зарим асуудалнууды шийдхэн юм. Тийгэжэ арадай уран бэлигтэй республикын түбэй соёлодтой, хүгжэмшэд, бусад мэргэжэлтэдтэй уулзажа, нютагайнгаа уран хайханай эдбхитэдтэ туһалха хэлсээ хэжэ бусаа хэн.

зориулхан концертын, хонирхолтой болоо, хоор, хатарай номернууды харуулаа, хонгёо хоолойтой гуушад хангюурдаа. Юрэдөө, Байрмагай хэнэн ажал эндэ харагдаа бэлэй. Нүүлдэнь угангүй тэрэгүүр ябахадан, хургуулида хүгжэмэй багша болоһон байгаа хэн. Мүнөөшье ажалладаг ха. Хүүгэд ябаханаа, хүн бүхэнэй зосоо хүгжэм гуунай аялга байдаг бэлэй гү. Энээншье хүгжөөхэ, үхиүүдэй бэлиг талааншье дэгжээхэ, дэмжээ, гали жэгүүр ургуулахаа хүндэтэй, буянтай юун байха бэ. Байрмаа энээншье шадахашы байха, энэ ажалдаш амжалта хүсэе. Энээнэй хажуугаар баһа нютагай уран хайханайхид, соёлод гэжэ байха.

А. ЖУГДУРОВА.

ОЛОНИИЕ "А" ҮЗЭГӨӨР

Зүүн Сибириин олонийтын элитэ ажал ябуулагша Бато - Далай Очиров Агын эрдэм гэгээрэлэй нэгдэлтэй, тэдэнэй эдбхитэдтэй сугтаа түрэл арадаа үзэг бэшэгтэ хургахын тулада ехэ хэмжээ ябуулганууды бэлүүлдэг байһан юм. 1908 ондо Агын буса яхатанай волостиин ноён болоһонһоо хойшо, мүн урда жэлнүүдтэньше энэ хүн эхилхэн хэрэгээ түргэдхэнэниинь эли. Волостиин хүдөө нютагуудта нэгэ класстай хургуули (училищи) нээжэ эхилхэн байгаа. Түрүүн 1909 ондо Доодо - Табтаанайда имэ хургуули нээгдэн юм. Удаадахи жэлнүүдтэ бэшэ тээгүүр, тэрэ тоодо Дээдэ - Хүндыдэ - Хойто - Агада имэ хургуули нээгдэн түүхэтэй.

Тэрэ хольш 85 жэлэй саада тээ нээгдэн багахан хургуули үни хада дунда хургуули боложо, 1977 онһоо дунда эрдэмтэй хүбүүд, басагады ехын замда гаргахан бэлэй. Хэдынэйше сагта энэ хургуули дүүргэгшэд ажалай элдэбын халбарида хүдэлхэн,

мүнөөшье хүдэлжэ ябадаг.

Хойто - Ага нютаг багшанарай орон гэжэ гушаад онуудта суурхахан байха, энэньше буруу бэшэл байһан юм. Ага тойрогтоо эгээ түрүүн аяар 1933 ондо дээдэ эрдэмтэй болоһон багша Жалсан Жамсараноһоо эхилээд, олон багшанар хаа хаанагүй ажиллажа байһан юм. Мүнөөшье энэ заншал үргэлжэлхөөр. Эндэхи хургуулидаашье хүдэлдэг багшанарай олонхын нютагай хүнүүд байһанын гайхалгүй. Мүн Бурядай гүрэнэй университеттэ эрдэмтэй доктор Цыдып Батоев ажалладаг. Багшын мэргэжэлы эрхимээр шудалхан үндэрдээд нэрэ зэргэтэйнууды бултынь тоолохо аалши. Абаад үзэхэдэ, Россия хургуулинуудай габыата багша Юмов Юмсэнһээ эхилээд олонлэ.

Дэлгүүрэй бэлэн бэшэ сагта эндэхи хургуулин багшанар, шабинар, гэртээшье гайтай байдалда дарагдахагүй гэжэ оролдожо байһанын ойлгосотой.

ХАСУУРИНУУД ШУУЯНА...

Энэ зурагта байгаа хүн Агын округой колхозой үйлдбэрийн бэлигтэй бэрхэ хүтэлбэрилэгшэдэй нэгэн ябахан юм. Олон жэлэй туршада хүдэлжэ, нютагайнгаа колхозы дабаанай оройдо гаргаа, барилга үргэнөөр эхилээ, түб хууринаа болбосон түхэлтэй болгоо хэн. Үйлсэ гудамжануудта хээзэ үни тарюулхан сагдуулнуудын мүнөө хасууринууд болонхой, халхинда шууяжа байдаг. Хууринай нэгэ үйлсэдэ нэрэн үгтэхэл ёһоороо үгтөө.

Бүмбэгэ удьхэлжэ ябаха наһандаа армида татагдаад, дайнда ябажа, амиды үлэхэ азатайл байһан хадаа нютагаа бусахан хүн. Энэ хүнэй алдар нэрэ Дугар Батуевич Батоев гэшэ.

Бэрхэ хүтэлбэрилэгшы өбөөрхөдоо, ондоо газарта эльгээжэ, колхозы бодхоолгохын тулада ябуулдаг ёһо байһан бшуу. Тийгэжэ Дугар Батуевич нүдэнтн колхоздо ошохо, арбаад жэлдэ хүдэлхэдөө, хүлдээрэн гаргаа хэн. Нютагаа бусажа ерээд, хүндэ үбшэндэ дайрагдажа, эртvvv наһа бараа хэн.



АРГАШАД



Ажалай үрэ дүн - абтажа боломоор бүхы шагналнууды, үндэр нэрэ зэргэнүүды абтахан врачнууды эдэ зурагууд дээрэ харанат. Аяар 1936 ондо Хойто-Агын "Комсомолой" (колхоз) гурбан хүбүүдэй докторой хургуулида Казань хото ошоходонь, яагаа холо зорибо гэшэб гэлсээ хэн. Тэндэ медициннын институт дүүргэжэ ябатараа Мункуев Дугарын ехээр үбдөөд, наһа бараһан юм.

Дайнай олон орденууд, медальнуудтай хуугааша Галдан Эрдынеевич Цыдендоржиевын хуралсалаа дүүргэжэ ябатараа юм гү - үшөө сэрэгэй медициннын академи дүүргээд, дайнда ото хэтэ ябажа гараһан хүн байха.

Нютагаа уряал, захяагай ерээд байхадань: "хургуулингаа ойн болохоёо байгаа хадань богонихоноор намтараа бэшээд, дүрэтээс үгыта, - гэжэ хандабаб.

- Хая-ээ, сшань, - гэжэ харюусаад, газетэдэ юумэ бү үгэ, - гэжэ нэмэбэ. Иигэжэ хэлээшы наань, энэ зурагы (үнишэг буулгагдахан ха) редакцин архивһаа абажа үгэбди.

- Үгы, теэд нютагаа ошохогүй хүн аалта? - гэбэб.

- Хэндэ хэрэгтэй аад, 82-той хүн ошохобиб, танихашье хүн байхагүй, - гэбэ.

Телефоноор имэшүү хөөрөлдөөн болобо. Энээншье ехээр хала барибагүйб, миин наагуур "сшаа" гэдэг, хүнүүдэй



нэгэн байгаа гэжэ тоолоо.

Энэл институт дүүргэжэ ерээд, Бато Эрдынеевич Эрдынеев Агын округой арад зоной элүүры хамгаалха, эмхидхэхэ хэрэгтэ ехэ хубитаяа оруулхан, ехэ габыатай, эрдэм мэргэжэлэ сүм зориулхан хүн гэжэ бүгэдэндэ эли. Дайнай хүндэ жэлнүүдтэ докторнуудай ажалай ороо бэрхэ шээлтэй байһые бү хэлэе. Халдабарита үбшэнэ тарыха аюулы дараха ажал хэжэ ябатараа өөрөөшье үбдэжэ арай тогтоһон хэн ха. Иимэрхүү аюултэ үйлэтэй олон удаа ушарһан байха даа.

Хирург мэргэлжэлтэй Бато Эрдынеевич округой больницын, элүүры хамгаалгын округой гүйсэдхэхэ комитедэй таһагы даагшаар олон жэлдэ ажаллаа. Зоной түлөө наһаагаа зободог түбшэн даруу абари зантай энэ докторто хүнүүд үдэр хүнигүй хандадаг байгаа мүнөө амаралтадашье наань, ханданал ёһотой. Дайнай хүүлдэ дүшэ гаран ондо хэн ха. Гэдэнэи зандираанһаа тодорхожо залуу багша Аюрай Анандань барашан байгаа. Энээн хоорондонь үгэ байһанаа Бато Эрдынеевич ерээд, ехээр халаглаа гэмшээ хэн. Иигэжэ наһа сэдхэлээрэ, хирургын хутагааршы, зүбшэ заабаряаршы зондо туһалжал ябанал даа.

ХУУШАН ЗУРАГ

НАЙЖАЛХАН ҮЛГЫ НУРГУУЛИДА АЛДАР СОЛО!

НУРАГШАД ТУХАЙ МЭДЭЭН

Хоёр класстай Агын буряад училищид 1909-1910 онуудад хуралсаж жэлд Агын лэ волостьһоо нуража байгаа шабинарһаа Хойто-Агын бүлэгһоо (хожомынь сомон) эхин отделенидэ: Очиров Цыд, Жап, Базарсадаева Лхамо-Жаб, Балдано Балжинима, Мункуев Аюши, Минжурдоржиев Лхасаран, Жабон Балдан-Гонбо, Цыденбон Цыден-Жап, Жигмидон Дугар, Сагандарин Цыдажап, Найдано Дамдин-Жап, дундахи отделидэ: Бадмажабон Абармид, Найдано Чимит-Доржи, Чимидон Самбо, Шойжолон Галсан, III отделидэ: Жамцарано Жалма, Бадмажабон Цырен-Жап, IV отделидэ: Аюров Ойдоп, Рызьдон Юндун, V отделидэ: Цыдено Дугар Дамбайн, Шагдарон Базар Очиров, Батойн Балган Иригдуев, VI отделидэ - Жигмидон Жигмит Сымпилов гээд дүүрэнэ. Нүүдэнь энэ нургуулийн ахамад багша А. Шустов гараа табыад, Агын волостийн зургаанда 1909 оной ноябрийн 28-да эльгээн байла.

Дурсагдагша нурагшадай нэрэ тухай юу хэлэхэб гэхэдэ, тэрэ сагта Хойто-Агын бүлэгтэ олон нургуулиуд: Амидхапһаа эхилээд, Аргаши, Хобдори, Дунда-Ага, Үлэнгэ, бэээр Хойто-Ага - иигээд ородог байһан гэжэ үншэй дансанууд гэршээдэг. Тиймэһээ эдэ нургуулиудһаа үхибүүдэ Агын дүүмэдэхи нургуулида оруулдаг байһаниинь гайхалгүй.

БАГШАНАР

Эрхүү хотын багшанарай семинари дүүргэһэн Гомбо Ринчинэ тэрэ үеһин эрдэмтэй багшанар Ш-П. Базарон, Д-Р. Намжилон болон бусад эрдэмтэй багшанарай нэгэн ябаһан юм. Арадай эрдэм нуралсадай хэрэгтэ ехэ юумэ хэһэн, бүхы эрдэм мэргэжэлээ сүм зорюулан хүнүүд эдэрэн бэлэй. Гомбо Ринчинэ 1915-1916 онуудта нотагтаа багшалан, уудаахи жэлүүдтэ Агын дүүмэдэ дунда нургуулида, багшанарай курсада зааһан юм. Мүн Шэтэ хотодо Буряад-Монголой автономити областийн (ДВР - Алас-Дурнын республика) арадай гэгээрэлэй таһагыне даагшаар, "Шэнэ байдал" газетийн редактораар ажаллаһан байдаг.

Буряад-Монголой АССР-эй байгуулагдахад, Дээдэ-Үдэ ерэхэдэ буредтехникумда багшлаа, Буряадай эрдэмтэй комитедтэ ажаллаа, шэнэ лагын үзэгтэ орохо үедэ нуралсадай учебнигүүдыне зохиолсоо. Монгол хэл мэдэхэ хүнүүдэй өөһэдөө нураха ном "Чинэ бичэг" зохиожо гаргаа һэн.

Гомбо Ринчинэ Хойто-Агын бүлэгтэ Дээдэ-Хүндэдэ 1893 ондо түрэлһэн юм. Үни удаан хүндөөр үшнэлжэ, саһаа урид 1936 ондо наһа бараа һэн.

Нотагтайгаа нургуулида Анчиг Очиров багшалан байдаг. 1919 оной январь нарын салин, байрын түлбэри хамтадаа 214 түхэриг февралын 7-до абааб гэжэ Хойто-Агын доодо шатын училищийн багша В. Очиров гээд гараа табиһан байна.

"Элдинхэн Хойто-Агын шарай - Энхэ сарюун оршой".

ТҮРЭНЭН тоонто нютаг түрэл нургуули хоёрһоо хүн зондо үнэ сэнтэйгээр, хайханаар наагдаха юумэн энэ дэлхэйдэ юун байха бэлэй. Эжын умайһаа энэ дэлхэйдэ хүлөө шоройдон түрөөд, энэ таагдашагүй юртэмсын жама ёһотой танилсаһаар байтарни, уданшьегүй нургуулийн богoho алхаа саг хүрээжэ ербэ. Тийгэжэ би энэ Ага тойрогой тон үзэсхэлэн хайхан нютаг гэжэ алдаршаһан - Хойто-Агада мүнделжэ, гараа ганзагада хүргэгдэһэн байха! Мүнөө эрдэмтэй дээжэ болохо "А" үзэгтэ нургаһан түрэл нургуулингаа 85 жэлэй ойн баярай боложо байхада, түрүүшынгээ багшанарыне һанан дурдаха дуран хүрэнэ: Дыжид Ойдоповна, Базаржап Батоевич, тийхэдэ директорээр Дугар



хүнгэн бэшэ ажалда хорин зургаан жэлэй туршада хүдэлжэ ябанаб. Түрэл театрайнгаа алдарта коллективтэй Ага нютагаараа, Эрхүүгэй областёор, Буряад оронойгоо булан тохойгоор, Монгол орон, Москва, Хальмаг республикануудаар гастрольдо ябагдаһан байна. Харин диктор болохо мэргэжэлдэмни, ородой агууехэ диктор Юрий Левитанай хубита, габьяа ехэ гэжэ наагшаб, юуб гэхэдэ, би 1973 ондо Москва хото ошожо, дикторнуудэй нургуули дүүргэһэнби. Тийгэжэ тэрэ үедэ Советскэ Союзай дикторнуудээр танилсаһандаа, мүнөөшье омогорхожо ябагшаб. Эдэ бүгэдыне юундэ дурсанабиг гэхэдэ, юрэдөөл, сагнай үдэрһөө үдэртэ хубилжа, үнгэржэ ерэхэдэ, үтэлжэ, үбгэ наһан болоһонон үбгэд хүгшээдэй пенси хэдэн һараар хойшолуулагдажа, үмдэхэ

ХЭЭЭЭДЭЭШ НАЙХАН ТООНОМНИ

Цыдено хүдэлдэг һэн. Эдэ багшанарай өөһэдэнь бэе махабадыне, өөрынгөө мэргэжэл шадабари гээшье ургажа ябаһан "улаан бургаһагта" сүм зорюулан юм. Тэрэ үедэ арбаад хүрэхгүй арбан жаахан үхибүүд: Барадин Сэсэг, Цыденжабай Сээн, Дамдинай Даша, Бадмын Цырендулма, Дондогой Цырендоржо, Батын Володя, Цыденжабай Сэсэг, Дармын Баторнима гэгшэд нэгдэхэ классай үүдэ татан орожо, аба эжыгээ баярдуулаа гэжэ һэн хабди. Сугтаа нургаһан нүхэдэни эрдэмтэй орбёл оодэ тэгүүлээгүйшье һаа, нютаг нутадаа олон хүүгэдыне үргэжэ, үнэр баян ажаһуудаг. Минии нургуулида ороходо, Хойто-Агыннай нургуули эхин классуудай байһан гэшэ. Нютагтаа нэгдэхэ, хоёрдохы классуудыне яһала һайнаар дүүргэһэнэйнгээ һүүлээр, гурбадахи, дүрбэдэхэ классуудыне Будалан нютагта дүүргэжэ һэмби. Табадахи классһаа эхилжэ, Агын нэгдэхэ дунда нургуулине түгэхэһэнби. Саашанхи минии хуби заяан Москвагай институтта табан жэл үргэлжэлөө, юуб гэхэдэ, би багаһаа хойшо артист болохо аргагүй дуратай һэм. Агын дунда нургуулида нуража байхадаа, уран хайханы харалгануудта ехэ эдэхтэйгээр хабаадааг байгаа, олон дахин районой, округой, областиин

харалгануудта грамота болоод үнэтэ бэлэгүүдтэ хүртэгшэ һэм. Энэ артист болохо эрмэлзэли жэлһээ жэлдэ хүгжэжэ, харбайһанаа абаха гэжэ агуу Москва зоригдоо һэн. "Буруугай бэлшээрһээ" гаража үзөөгүй намда, Москва хото аргагүй һайшаагдаа бэлэй. Илангаяа Гагаринай замбуулин руу нийдэжэ ерээд, Улаан талмайда болоһон угтамжыне тон элихэнээр мүнөөшье болотор һанажа ябагшаб. Институт дүүргэһэнэй һүүлээр, Буряадай ниислэл - Улаан-Үдэ ерээжэ, гүрэнэй Буряад драмын театрта артистаар хүдэлөөб. Тийхэ үедэ энэ театрта Буряадай суута артистнар: В. Халматов, М. Степанова, Н. Гендунова, П. Николаев, А. Ильин, Г. Лосев, С. Рабсалов, Д. Дондуков, Б. Аюшин, Ф. Сахиров, Ц. Цыренжапов, С. Уладаева, Ю. Шангина, С. Гончикова, Д. Чимитова, В. Самандуев, С. Будажапов гэгшэд хүдэлдэг байгаа. Тээд иимэ бэлигээр билтарһан артистуудаар суг хүдэлөөд, тэдэнэй дүй дүршэлыне оортоо хэрэгдэн абангүй байханы аргагүй бэлэй. Би мүнөөшье болотор түрэл театраа хайхан үгэнүүдээр дурсан ябадагби. Юуб гэхэдэ, артистын мэргэжэл гээшэмнай минии дикторэй ажалда аргагүй ехэ туһа нэмэри, ехэ түхисэ болохо үгэһэн гэшэ. Тийгэжэ энэ дикторэй

хубсаһанһаа байха, эдихэ хоол хомордог болоод байна. Энэ талаар багшанар болоод медигүүдэй байдал нэгшье һайн бэшэ. Алар дүшөөд, табиад жэлэй тэрэ хайхан сагай зарим үйлэ хэрэгүүдыне бултыне ухаандаа багтаажа нэргээхын аргагүй дээрһээ, бүхы түрэл нотагайхидда, багшанарнуудаа, үетэн нүхэдөө, үбгэд хүгшээдөө, хэзээш минии зурхэн соогоо һанажа ябадаг - Хойто-Агынгаа нургуулийн 85 жэлэй ойгоорһы хани дулааханаар амаршалаад, энэ дэлгүүрэй үнэ сэнгүүдэй дэбхэрэдэжэ байһан үе сагыне тэсэмгэйгээр дабажа гараад, арад зонойнгоо аша туһын тула ажалаа хэжэ, арбай тариагаа ургуулжа, адуу малаа үсхэжэ, хэзээ нэгэтэ сагнай һайжарха юм бэээ гэжэ найдаад, хии моримын ходоодо тооногүй, дээгүүр дэгдэжэ ябаг лэ гэжэ үрэнэм.

Нарин ногоогоо наджуулан байдаг бэлшээртэй
Нааша саашан дабахаар хүтэл дабагтай
Жэлэй дүрбэн сагта жэгдэ хайхан уларилтай
Жэмэс тарья хурямаар жэгтэй гоё хүрһэтэй
Хойто-Агамни!!!
Батор ЦЫБЕНОВ,
Буряадай Гүрэнэй телерадиокомпанийн диктор, Буряад Республикын арадай артист.



ЗУРАГ ДЭЭРЭ: ондо ондоо жэлүүдтэ тус нургуули дүүргэгшэд: Цыренпилов Жамбал, Цыденов Сандан, Санданов Дугар (нууна), Цыденов Зогсошод, Батоев Цыдып, Аюров Ананда, Батоев Цырендоржо, Базаров Бато гэгшэдыне харанат.



БУСАДАГ НАА...
 ...Эгээ мүнөө хадаа баруун фронтын дайлагдажа байгаа Олон цүхэд, тэрэ тоодо Лхасаран (энэ хубүүнтэй Алас-Дурнынгаа сугтаа ябаһан, Цыденов гэжэ алдартай) бидэ ябанабди. Эндэ ябаад, Агын бусадг һаа ехэл жаргал бэлэгдэнэ, тэдэниие дабтаад ялайб. Маанадһаа холо бэшэ Курск-Орёл тээшэ, Белгород

Минжур гэртэхиндэ бэшэдэг байгаа. Мипомедой расчёдой командираар дайлагдажа ябаһанаа тушаалаараа ургаһаар ургаад, стрелково ротын командир болоод ябатараа 1944 оной январь һарада дайсанай һомондо ехээр шархатажа, наһа бараһан, Калининска областьдо хүдөөлүүлэгдэһэн гэжэ дансатай юм.

ХУБИТАЙ НАА...
 ...Фронтһоо мэндэе хүргэнэм. Эндэ боложо байһан үйлэ хэрэгүүд газетэнүүдтэ хуу бэлэгдэнэ, тэдэниие дабтаад ялайб. Маанадһаа холо бэшэ Курск-Орёл тээшэ, Белгород

ФРОНТҺОО ЕРЭНЭН БЭШЭГҮҮДНЭЭ

тээшэ немецүүд ехэ хүсэ хаяжа довтолбо. Эжымнай ямар бэ, бэнь һайн гү. Намда һанаагаа зобохо, сэдхэлээ, бэээ зобоожо бү байг, хуби талаанай бии юм һаа, амиды мэндэ уулзана бээбди. Баяртай Ракша. 1943 оной июлийн 22. Лейтенант Жугдурон Украиньш Сумы гэдэг город сүлөөлгэндэ унаһан юм.



НЭРЭНЭМ БУ ГАРГААРАЙЛ ДАА...
 ...Сагай ошохо бури шамһаа, хүүгэдһээ холо болоһоор, мүнөө бүриньшэ холодожо, баруун зүг буряад ябажал ябанаб. Ураалай шэлэ дабагдаба. Тогтон торонгүй ябанабди. Мэдэнэм, тусхай

газарта ошожо ябаһанаа. Гунигтайшье бодолзосоо ороно, һанаагаашье зобохо саг болоно даа. Тиймэ болоходонь, дуу дууланаб, - гээд политрук Иванов Базарсада бэшэһэн байһа.

Дивизион станциһаа 1942 оной февралын эхээр гараһан сэрэгтэй эшелонууд замаа үргэлжэлүүлбэ. Арба гаран хоногто вагон соо ябахада, залхуутай болоһоно, тийгэхэдэнь дуу зохиогоод дууланам.

Дайн лэ хадаа дайн, юушье боложо магад. Юрэдөө, хүүгэдыне нэрэһэмни бү гаргаарайл даа...



СААРНА ЭЛЬГЭЭГЫТА
 ...Манай эндэ саарһан хомор,

тетрадай олдоо һааны, абгай хоёр-нэгыне намда эльгээгты" - гэжэ младаш командирнуудай курсда Новосибирскдэ байһан Доржиев Цыжип нотагтаа багшала байһан Долгоржоб эгшээдэ хандажа, 1942 оной апрелин 5-да бэшэһэн байгаа. Уданшьегүй түргэн болзорой нуралсал дүүрээжэ, залуу лейтенантууд Сталинградтай фронт ошоһон бэлэй. Тэндэһээ энэ хубүүнэй мүнлэ гэгтэхиндэ бэшэһэн бэшэгүүдынь бии. Взводой командир тушаалтай офицер Ц. Доржиев Волго мүнрэдэхи тулалдаанай эгээл хатуу сагта - 1942 оной август һарада ороод, довтолгоото байдаануудта хабааһан юм. Энэл оной ноябрь, декабрь һарануудай туршада - нэгэхэн һара соо даабария эрхим һайнаар, сэрэгтэй талаһаа ш а д а б а р и т а й г а а р бээлүүдһэнэйнгээ түлөө Ц. Доржиев түрүүн 1942 оной ноябрийн 6-да "Шэн зоригтой түлөө" ("За отвагу") медалар, тэрэл оной декабрийн 7-до Улаан Одоной орденээр шагнагдаа һэн. Энээн тухайдаа гэгтэхидтээ, түрэлхидтөө, танилнуудтаа баяртайгаар дуулгахадаа, саашадаа бурил зоригтойгоор дайлагдахаб гэжэ бэшэ һэн. Тээд 1942 оной декабрийн тэн багаар ехээр шархатажа, наһа бараһан юм.

Энэ эхин нургуулийн шаби ябаһан Долгор Жугдурова энэ хуудана бэлдэбэ.

XVII жаранай гал улаан хулгана жэл
(1996 - 1997 онууд)

НАМАРАЙ НҮҮЛ ШАРА НОХОЙ НАРА

Буряад литэ	24	25	26	27	27	28	29
Европын литэ	4	5	6	7	8	9	10
Гараг	Дадса	Мятар	Һагда	Нүрдэ	Баасан	Билда	Нило
Нэрэ	Һара	Марс	Меркури	Юпитер	Солдон	Сатурн	Наран
Үдэр	понед.	вторник	среда	четверг	пятница	суббота	воскр.
Үнгэ	хүжэгшэн	улаан	улаагийн	шара	шарагшан	сагаан	сагаагшан
Үдэр	могой	морин	хонин	бишэн	тажя	нохой	гахай
Мэнгэ	2 хара	1 сагаан	2 улаан	8 сагаан	7 улаан	6 сагаан	5 шара
Һуудал	шорой	түмэр	огторгой	уһан	уула	модон	хичи

Гарагай 2-го хуушанай 24 (ноябрин 4).

Хүжэгшэн могой, 2 хара мэнгын, шоройдо һуудалтай үдэр. Лусуудта үргэл үргэхэ, буян үйлэдэхэ, наһанай хэшгэ дэлгэрүүлхэ, наһа утадхалгын хэрэг бүтээхэ, түрэл садан болохо, тангаригаа болуулха, эльбэ дараха, дайсание болон ада шүдхэр номгодхохо, зайлуулха, ордон, хашаа бариха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Гэбшье дасан дуган, мүргэл шүтээнэй бусад зүйлнүүдые бариха, арамнайла, нүүхэ, шэнэ хубсаһа үмдэхэ, хэрэглэл газашань гаргаха, замда гараха, хутага, эритэ мөсө бүтээхэ, хурсадхаха, балин гаргаха, эм найруулха, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, модо отолхо, түрэм уншуулха, гэрэй һуури табиха мэтын үйлэнүүдые тэбшлэмээр. Энэ үдэр хүнэй үнэ абабал, үбшэн, хэжэг хүрэхэ.

Гарагай 3-да хуушанай 25 (ноябрин 5). Хандааманарай үдэр.

Улаан морин, 1 сагаан мэнгын, түмэртэ һуудалтай үдэр. Дашиниматай (үлзы хутагтай), маша һайн үдэр. Бурханда мүргэхэ, зальбарха, лусуудта үргэл үргэхэ, буян арьбажуулха, даллага абаха, үрһэнэ тариха, үзэг болон бурханай ном шудалха, харгын хани олохо, үхэр андалдаха, аршаанаар угааха, дайсание ба ада шүдхэр дараха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Зүгөөр энэ үдэр хүнэй үнэ абабал, шодэнэй хараа муудаха.

Гарагай 4-дэ хуушанай 26 (ноябрин 6).

Улаагшан хонин, 9 улаан мэнгын, огторгойдо һуудалтай үдэр. Нохой нарада хонин үдэр тудалдахадаа, харшалдаһан, муу хойшолонтой байдаг гэжэ һануулая. Илангаяа замда гаража, шэнэ гэр барижа, бэри буулгажа, наһа барагшые хүдоолжэ болохогүй. Иимэ үдэр хүндэ алдар соло олгобол, тэрэ доройгохо. Даллага абабал, һайн

үрэ гарахагүй, юндэб гэхэдэ, хэшгэй бурхан залархагүй. Тиимэһээ энэ үдэр алибаа һайн үйлэ эрхилэнгүй, гэр тойронойнгоо гү, али албанайнгаа ажал хэжэ үнжэхэ юм. Энэ үдэр хүнэй үнэ абажа, заһажа болохогүй.

Гарагай 5-да хуушанай 27 (ноябрин 7).

Шара бишэн, 8 сагаан мэнгын, уһанда һуудалтай үдэр. Бурханда, мүргэл шүтээнэй бусад зүйлнүүдтэ мүргэхэ, наһа утадхалгын хэрэг бүтээхэ, даллага абаха, сахюусанда үргэл үргэхэ, сан табиха, аршаанаар угааха, эд болон үхэр худалдажа абаха, үрһэнэ тариха, абаһанаа бусааха, тараг бэрихэ, айраг халааха, лусуудта зай табиха, хии бараа сараха, үзэг шудалха, бурханай ном уншаха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Зүгөөр тангаригаар нүхэл болохо, бэри буулгаха, түрэ хэхэ, хубсаһа эсхэхэ, урлаха, ехэ уһа гаталха, заһаа бариха, һубаг малтаха, хүншүү гаргаха мэтые сээрлэхээр. Энэ үдэр хүнэй үнэ абабал, энхэ амгалан байдалда һайн.

Гарагай 6-да хуушанай 27 (ноябрин 8). Энэ нарада 27-ной үдэрнүүд дахасалдаба.

Шарагшан тахяа, 7 улаан мэнгын, хада уулада һуудалтай үдэр. Бурханда, ондоо юртэмсэнүүдтэ мүргэхэ, лүн абаха, ваджрын ёһо бүтээхэ, номой сахюусанда үргэл үргэхэ, эм найруулха, замда гараха, тараг бэрихэ, айраг халааха, мори, сар һургаха, гэрэй һуури табиха, модо һуулгаха, худалдаа наймаа эрхилэхэ, шэнэ нотагта түбхинэхэ, дасанай (дуганай), субаргын һуури табиха, ном номнохо, тэрэниие шагнаха, наһа утадхалгын хэрэг бүтээхэ, шөрдэг бэрихэ мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Бэри буулгаха, түрэ хэхэ, хубсаһа эсхэхэ, худаг малтаха, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, үрһэнэ тариха, үри зээлигэ түлэхэ, суглаа зарлаха, үгэлыгэ үгэхэ,

гуйраншадта юумэ барюулха, улай гаргаха, мяха шараха, тоһо хайлуулха мэтые хориглохоор. Энэ үдэр хүнэй үнэ абабал, энхэ амгалан байдалда һайн.

Гарагай 7-до хуушанай 28 (ноябрин 9).

Сагаан нохой, 6 сагаан мэнгын, модондо һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, зальбарха, даллага абаха, аршаанаар угааха, нүгэлөө наманшалха, нүүхэ, тэнгэринэртэ мүргэхэ, үргэл үргэхэ, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, модо һуулгаха, газараа заалгаад, гэрэй һуури табиха, балин шатааха, агнаха, эм найруулха, буян хэхэ, наһа утадхалгын хэрэг бүтээхэ, эд бараа, үхэр худалдажа абаха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Зүгөөр бэри буулгаха, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, замда гараха, наһа барагшые хүдоолүүлхэ, нүүхэ, шэнэ газарта бууса түхээрхэ, үнээ угааха, юумэ бузарлаха, хүниие үзэн ядаха мэтые тэбшлэлтэй.

Гарагай 1-дэ хуушанай 29 (ноябрин 10).

Сагаагшан гахай, 5 шара мэнгын, хийдэ һуудалтай үдэр. Тантрын тарнинуудые улшаха, наһа утадхалгын ном уншуулха, амгалан байдалай түлөө үргэл үргэхэ, эм найруулха, дайсание номгоруулха, ада шүдхэр, тэдэнэй муу үйлэ дараха, гэртэ мүргэл шүтээнэй бусад зүйлнүүдые арамнайла, ном оршуулха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Гэбшье гэрэй һуури табиха, хубсаһа эсхэхэ, шуһа ханаха, бурханда мүргэхэ, сангарил хураха, маани сахиха, замда ябаха, наһа барагшые хүдоолхэ, шэнэ газарта бууса түхээрхэ, бөөгэй хэрэг үйлэдэхэ, худалдаа наймаа хэхэ, юумэ андалдаха, үхэр худалдаха, бэри буулгаха, түрэ хэхэ мэтын үйлэнүүд сээртэй. Энэ үдэр хүнэй үнэ абабал, хүнэһэн зайлажа төвөрхэ.

СОНОСХОЛ

Буряадай гүрэнэй университетэй буряад хэлэ бэшгэй факультетэй журналистикын таһагые 1996 ондо дүүргэжэ, Буряад һайхан оронойнгоо нотаг нугануудаар болон Улаан-Үдэ хотодо ажаллажа байһан нүхэдөө "Үүрэй солбон" хуудананай гаража эхилһээр жэл үнгэрһэнгэй дашарамдуулан, ноябрин 2-то үдэрэй 12 сагта Хэблэлэй байшанда суглархыень уряалнабди. ЭМХИДХЭЛЭЙ КОМИТЕТ.

Д. Б. ГАЛСАНОВАЙ
ШАНДА ХҮРТЭХЫН ТҮЛӨӨ

Буряад Республикын хүдөө ажахын габыата хүдэлмэрилэгшэ, буряад барилдаагаар хэдэн дахин республикын Сурхарбаанда абаргын нэрэ зэргэдэ хүртэһэн Дугар Бальчинович Галсановай шанда хүртэхын түлөө дүрэ булалдалгын барилдаагаар заншалта мүрьсөөн үнгэрэгшэ амаралтын үдэрнүүдтэ Ивалга һууринда үнгэргэгдэбэ. Хэжэнгын, Хяагтын, Сэлэнгын, Ахын, Зэдын, Ивалтын аймагай ба Улаан-Үдэ хотын хоёр зуутаад 15-16 наһагай эдиршүүд хибэс дээрэ гаража, хаба шадалаа үзэсэбэ. Хоёр үдэрэй шанга тэмсэл эгээл шандаһантай, шуран, зоригтой барилдаашадые элирүүлэн гаргаба. Тиигэжэ заншалта 7-дохи мүрьсөөндэ чемпиной нэрэ зэргэдэ хүртэбэ гэхэл: Б. Доржиев (33 кг.), А. Зайганов (37 кг.), С. Бертаков (41 кг.), С. Бороев (45 кг.), Б. Базаров (50 кг.), Ж. Гурьев (55 кг.), С. Будажапов (60 кг.), Б. Дашиев (65 кг.), Н. Махутов (70 кг.), А. Гармаев (81 кг.), Д. Гунгаев (81 кг. дээшэ). Эдэ бултадаа Улаан-Үдэ хотын 7-дохи барилдаанай һургуулин (һоригшодын Ф. Н. Махутов, В. Пильчинов) шабинар юм. Түрүү һуури эзэлэгшэдтэ торг баридаг аппарат, спортивна хубсаһан, Хүндэлэлэй грамота гээд барюулагдаа. 2-дохи һууринуудые мүн лэ 7-дохи спортивна һургуулин хүмүүжэмэлнүүд Б. Санжижапов (33 кг.), Д. Дылыков (37 кг.), А. Зайганов (41 кг.), А. Цыренов (45 кг.), Б. Аюров (50 кг.), В. Хамаганов (55 кг.), З. Ешиев (60 кг.) Б. Ринчинов (73 кг.), А. Лезнов (81 кг.), А. Быстрыгин (81 кг. дээшэ) гэгшэд эзэлэе. "Ровента" фирмын гүсөөр, Хүндэлэлэй грамотаар тэдэнэр шагнагдаба.

Шөгнүүр бүхэнэй 3-дахи һуурида Ивалтын аймагай Оронго нотагай Б. Омоктоев, Хэжэнгын аймагай Б. Ямпиллов, 7-дохи барилдаанай һургуулин Б. Гунгаев, Н. Сампилов, Б. Паланов, Б. Баданов, Б. Базаров, Дугар Галсановай аша хүбүүн Мэргэн Галсанов, Б. Номтоев, А. Высоцкий, А. Бахтаев гэгшэд шалгаран гараһан байха юм.

"Эрхим арга дүрэтэй барилдаашан" гэхэн мүрьсөөнэй тусхай шанда Б. Базаров, "Илалта туйлаха эрмэлзэлэй түлөө" гэхэн шанда Ж. Гурьев, тиэхэдэ С. Бертаков "Эгээл залуу чемпион" гэжэ элирүүлэгдэбэ, мүн лэ эдэнэр бэлэг сэлэгүүдээр урмашуулагдаа.

Мүрьсөөнэй дүнгүүдые харахада, 7-дохи барилдаанай һургуулин залуу хүбүүд тус тустаа түрүүшын һууринуудые эзэлжэ, һайн бэлэдхэлтэй байһанаа гэршлээ. Тиимэһээ тус спортивна һургуулин тренернүүдтэ - Фёдор Николаевич Махутов болон Владимир Пильчиновтэ ажалдань үшөө ехэ амжалта туйлахыень "Үнэнэйнгөө" зүгһөө хүсэнэбди. Мүрьсөөнэй үнгэрһэнэй удаа юун гэжэ хэлэхээр байнаб гэхэдэ, Улаан-Үдэ хотын эдир бүхэһүүд хүдөө нотагайнгаа залуушуулай "харгынь хааха" жэшээтэй байна. Юуб гэхэдэ, арай гэжэ мүнгэ оложо, аяар холын хүдөө нотагуудһаа үхибүүд мүрьсөөндэ ержэ, нилээд дүршээтэй сасууандаа "таһа" мушхуулахадаа, носолдохо арга дүрээ мүнхэ эрмэлзэл, урма зориггоо хухарна бэшэ аал гэхэн һэжэг түрэнэ. Али хүдөөгэйхиднай хотынхидтоо улам эршэмгэйгээр добтолхо юм гү?

Һургуулин үхибүүдэй удаа бүһэтэйшүүлэй дунда буряад барилдаагаар абсолютна мүрьсөөнэй эхилхыень зал соо сугларалтад хүлээн ядажа байгаа бэлэй. Дугар Галсановай шанда хүртэхын түлөө Буряад ороной бараг бараг бүхэшүүд: 1995 оной Гэсэрэй һайндэрэй абарга М. Мункожаргалов, 1996 оной Сурхарбаанай абарга Ж. Элбенов, Б. Жаргалов, А. Гончикжапов, О. Дамдинов, Х. Киласония, Ж. Ахамажаргалов, А. Лезнов болон бусад нэрэтэй солотой бүхэшүүд хаба шадалаа туршалсаһан байна. Уулзалга бүхэндэ шанга гулалдаан болоо гэжэ тэмдэгэлэлтэй. Мүрьсөөнэй түгэсхэлэ Мүнхэ Мункожаргалов Жаргал Элбеновтэй уулзаха ёһоороо уулзаба хаш. Энэ удаа Жаргалын һайн бэлэдхэлтэй байһанаа харуулжа, нүгөөдээс бүдэрүүлэбэ. Абсолютна чемпиной нэрэ зэргэдэ хүртэхын түлэ Ж. Элбенов А. Лезновтой уулзаба. Түгэсхэлэй уулзалгада хабаадагшадай шөгнүүр тухай хэлэхэ хэрэгтэй. Жаргалайхи - 80 гаран килограмм, харин Анатолинхи - 150 килограмм! Иимэ хүдэр шамбай бэетэй бүхэтэй носолдожо, хүсээ үзэлсэхэ гэшэ бэлэн хэрэг бэшэ даа.

Хоёр амба бүхэшүүлэй тулалдаан одоол эхилбэ... Түрүүшээр Анатолий добтолно, нүгөөдээс намнаадшые абана. Үни удаан носолдоһонойнгоо удаа тэдэ хоёр бэе бэеэрээ таһа барисаддашаба.

Мүргэдэжэ байһан хоёр буханууд мэтэ гамгүй түдхисэдэжэ байтараа, Жаргалай гэнтэ гэдэргэ болгохондо, шадал соогоо жүдхэжэ байһан Анатолий урагшаа мухаришоо даа!

Иигэжэ абаргын нэрэ зэргэдэ хүртэгшэ Ж. Элбенов үнгэтэ телевизорээр шагнагдаа һэн.

Мүрьсөө үнгэрэгдэдэ "Зол" фирмэ (директорынь А. А. Асалханов), "Бизон" фирмэ (Л. Лизунов), Сэлэнгын аймагай Жаргаланта нотагай захиргаан, спортын мастернууд Т. Жаргалов, А. Палестера, Х. Киласония гэгшэд ехэ туһа хүргөө.

Барилдаанай һайндэртэ Буряад Республикын габыата артистка Х. Аюржанаева, Ивалтын совхоз-техникумэй һурагшад хатар наадаяа харуулан хабаадажа, зониие ехэтэ байсуулба.

Б. ГЫНДИНЦЫРЕНОВ.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Редактор А. Л. АНГАРХАЕВ.

РЕДАКЦИОННОКОМПЬЮТЕР С. Д. РИНЧИНОВ (редакторай орлогшын), Б. М. Ж. БАЛДАНОВ (харюусалгата секретарь), Р. Б. ГАРМАЕВ (Буряад Республикын Президентын ба Правительствын аппарат), Д. Д. СУНДАРОН (Буряад Республикын Арадай Хурал), таһагуудые даагшад: Г. Х. ДАШЕЕВА, Ц. Ц. ДОНДОГОЙ, С. Д. ОЧИРОВ, Т. В. САМБЬЯЛОВА, В. И. ПИНГАЕВ (хэблэлэй директор).

Манай адрес:

670000, Улаан-Үдэ, Каландаришвилинын үйлэс, 23, "Буряад үнэн" газетын редакци.

Газетэ хэблэлэй 2 хуудан хэмжээтэй. Индекс 50901. Хэһэг 4317. Хэблэлдэ тушаагдаһан саг 17.00.

"Республиканска типографи" гэхэн АО-до газетэ хэблэгдэе. Директорынь телефон: 2-40-45. Б-0079-дэхи номертойгоор бүрихэдэ абгайхай. Заказ № 7879.

Редакцинын телефонууд: редакторай - 2-50-96, приёмнын - 2-54-54, редакторай орлогшын - 2-68-08, харюусалгата секретаринын - 2-50-52, секретариандай - 2-62-62, таһагууд: үндэлхтэнэй болон политическэ асуудалнуудаар - 2-55-97 (даагшан), 2-61-35, 2-56-23, экономикын - 2-64-36 (даагшан), 2-63-86, 2-61-35, 2-67-81, соёллой болон түүхын - 2-60-21 (даагшан), 2-57-63, залууншуулай, оюутанай ажабайдалтай болон олонингын хүдэлмэринин - 2-54-93 (даагшан), 2-34-05, мэдээлэлэй болон солюсолой 2-69-58; корректорнүүдэй - 2-33-61, компьютерна гүбэй - 2-66-76.

"Бурятия" хэблэлэй телефонууд: директор - 2-49-94, бухгалтери - 2-23-67, вахта - 2-35-95.